

VOL. II No. 6
1951

К Y I W

NOVEMBER
DECEMBER

К И Ї В

Журнал Літератури і Мистецтва

6

1951

К И Ї В

ЖУРНАЛ ЛІТЕРАТУРИ Й МИСТЕЦТВА
Літературно-Мистецького Товариства в Філадельфії
Виходить що два місяці

Ч. 6.

ЛИСТОПАД-ГРУДЕНЬ, 1951

РІК II.

Видає і редагує Б. Романенчук, при активній співпраці П. Андрусєва,
С. Гординського, Б. Кравцева, П. Метика. Обкладинку рисував Святослав Гординський

З М І С Т

М. Орест — Преображення, Києву, Перші сніжинки, Сліпі зимові бурі • О. Зуєвський — Цей звід — це дерево... • М. Рильський — 3 останніх поезій: Роздум, Вірність, Нащадок • Р. М. Рільке — Із нових поезій: Нагробник молодій дівчини, Жертва, Східна поранкова пісня, Єремія, Хорунжий, Портрет дами... Острів, Дитинство • Р. М. Рільке — Як умів кохати і вмирати корнет Криштоф Рільке • Фраґосо д. Торо — Зустріч із хресною мамою • М. Куліш — Отак загинув Гуска • Б. Сивенко — Кам'янецький університет і його студентство в 1918—1919 р. р. • І. Костецький — Михайло Орест • Рецензії • 3 бібліографічних мандрувань • Camera obscura

Передрук за дозволом редакції.

К Y I W

No. 6

NOVEMBER-DECEMBER

VOL. II.

The Ukrainian Literary and Art Magazine. Published Bi-monthly by Ukrainian Literary and Art Society of Philadelphia. Editor Bohdan Romanenchuk. Subscriptions: \$3 a year. Foreign subscriptions, including Canada \$3.30 a year. Single copy 55c.

Application pending entry as second class matter at the Philadelphia, Pa. Post Office

Address: KYIW, 859 N. Franklin St., Philadelphia 23, Pa.
Telephone: WA 2-1273

Річна передплата в ЗДА \$3. Окреме число 50 ц. з пересилкою 55 ц.
Заграницею, включно з Канадою \$3.30, окреме число 55 ц.

Address: KYIW 859 N. Franklin St., Philadelphia 23, Pa.
Tel. WA-2-1273

Printed by "AMERICA", 817 N. Franklin Street, Philadelphia 23, Pa.

Михайла Ореста

Майстра Українського Поетичного Слова

постійного і щирого співробітника „Києва“

з 50-літтям з дня народин

та 25-літтям поетичної творчости

щиро вітає,

бажаючи Йому ще кращих і ще більших успіхів

у праці для буйного росту і величного розвитку

української культури,

Редакція „Києва“

М. Орест

ПРЕОБРАЖЕННЯ

Була весна. Струмились аромати
Від листу юного. Округлі вишні,
Всі в білому цвіту, горнулись тепло
До жовтих стін. Здавалося: ніколи
Небесна ласка ще не приступала
До людських жител так зазовно, явно,
Так віддано. Але серця людей
Були похмурі і мутні, як завжди.

І ранок надійшов, травневий ранок,
Налитий тишею, теплом і світлом.

Ополудні рвачкий, потужний повів
Потряс дома, всі вікна розчинив,
Всі двері і на брамах розірвав
Замки. Здригнулися, вжахнулись люди
І кинулись на вулиці. Недвижно
Стояло все: земля, дерева, вітер
В чеканні урочистому.

На небі,
Що синню тріумфальною сіяло,
З'явилося оболоко. Понад містом
Воно летіло з півдня, недостежним
Потоком етеровим ггане бистро
І на бігу мінілось раз-у-раз:
Спочатку осяйне, воно димчастим
Серпанком потяглося, порожевіло
І зайнялось рубіновим огнем,
Яскравим і повабливо прекрасним.

Промчалися секунди — і посол
За обрієм пропав.

Лілійна легкість
В серця влилась людей. Ловили очі
Небачений ніколи блиск на листі,
Слух — мелодійний, ледве чутний стук
В будовах, парканах, в корі дерев.
А ніздрі — слабкий аромат фіялки,
Що з брукового каменю спливав.
Здивовані, потрясені і чуйні,
Вглядалися в свою свідомість люди:
Непам'яттю минуле стало, в світ
Прийшло нове, незнане на імення,
І новість та була нестерпно гостра,
І навіть страх будила, страх солодкий,
Страх, що родив тепло іскристе в грудях
І юности чуття хмільне, поривне,
Кончині непідвладне, громозвучне —
І кожен бачив на зіницях друга,
Дружини, нареченої, дитини
Рожевий відсвіт саява дорогого,
Яким спавнув, проносячись над світом,
Нових часів, буття нового вісник.

1936—1946

К И Є В У

Твого я не чую гомону,
О місто величне моє,
Лише в ароматі спомину
Серце потіху п'є.

Ти послане нам і позначене
Дотиком вишніх крил;
Був перший твій камінь освячений
Любов'ю надземних сил.

Дар безлічі весен і осеней
Ще приймеш, як вічності син,
Ще ранок, живий і росяний,
Відродження — прийде він!

Пронизана світлами білими,
Щастя твого далечинь
Присниться мені, спочилому
По втомі земній. Амінь.

1945

* * *

Перші сніжинки повільні,
Засів ласкавих рук,
В тиші спадають недільній
На тротуар і на брук.

За м'якість і легкість неждані
Дякує серце; воно
Вільне сьогодні від дані,
Що мучить його давно.

І, заткані в сіть рухливу,
Осніжені вежі й шпилі
Думають щиро й зичливо:
Щастя нема на землі.

Вгорі хтось добрий і строгий
Править ясний парастас
По днях, що скінчили дороги,
По днях, що любили нас;

По днях, що в беззвучне канули
І стали поблідлим сном
Для серця, що біди вгорнули
Його в чорноту паполом.

І тільки в тиші недільній
З неба, з покоїща їх,
Згадки спадають бездільні:
Ніжний і мрійний сніг.

1945—1946

* * *

О. Дрогомірецький

Сліпі зимові бурі, нам чужі,
І втому грудня, мороком окуту,
Сприймаємо ми далечню душі
Як нам одвічно суджену спокуту.

Спокуту за недогляд, ваду, гріх
Не в нас — що ми! — в самому світотворі...
Тягар провин тасмних, несвоїх
Прознаємо ми в смерті, муці, горі.

Але минає скініння темний час —
І відпуст нам заслужений приходить,
І сила матірня, що любить нас
І жалує, ласкаві блага родить...

В високих парках світла молоді
Заплещуть зелено і соковито —
Як глибоко ми чуємо тоді
Сердечну істину: настало літо!

І стане ясно: всі дороги нам
Розкрилися, і просторів палати
Забутим дочкам, скривдженим синам
Земля зраділа прагне показати.

І прокидається бродяжний дух
Нараз, потужно, виплеском веселим —
І нас, свободи крилоногих слуг,
Пронизує легким іскристим хмелем!

1949

Олег Зуєвський

* * *

Цей звід — це дерево: при ньому
Не гомін слав свій шлях,
Немов би спогад і знайому
Веселість на устах

Він ще про весну неоцвітну
В щедроті віт підняв
І світлом галяви привіт нам
Зігрів і розжмар дня.

Так нездогадно, мов на травах
Це все, що ми несли,
У перших зацвітах вогнявих —
Віконниці з імлі,

І днів здобуток нерозтлінний
Пильнує шати всім,
Де сторожки зелені стіни
Звели нам рідний дім.

1951

З ОСТАННІХ ПОЕЗІЙ*

РОЗДУМ

В бідне серце моє закрадається вечір покровом,
Тихо в серці, жаль мені світу, і дня мені жаль,
Ніби марно пройшов я, співаючи, горами й долом,
Повз веселі гаї, мимо темних, як тучі, проваль.

Друже мій, ще не знаю, який ти з лица і на ім'я,
Молоденький мандрівче, що тільки-но рушив у путь!
Знай — я пізно збагнув це! — що кожна хвилина — це сім'я,
Із якого й квітки, і зілля зловорожі ростуть.

Добрим паростам ти віддавай і любов, і увагу,
Без жалю викорчовуй лихий та отруйний бур'ян,
Чисту воду люби, що гарячу вдовольнює спрагу,
І серця, що минають дорогу образ і оман.

Кожна хмарка й травинка, у зорі відбиті твоєму, —
Тільки раз тобі послані, вдруге не буде таких!
Звуків, ліній та барв ми довіку назад не вернемо,
Тож не думай ніколи: багато ще стрінеться їх!

Маю жаль я за всім, що плило біля мене й круг мене,
За всіма, що любили мене і кого я любив.
Знай, що в світі найтяжче — це серце носити студене!
Краще вже хай шалене, повите у ніжність і гнів!

Оглянуся назад, — ледве видно в туманах стежину,
А прислухаюсь — ледве якісь там ячать голоси...
Милий сину! Коли я цю землю хвилину покину, —
Мій недоспів візьми і як пісню його понеси.

1944

---

*) Із нової книги Максима Рильського „Поезії“ (1910—1950) передруковуємо декілька поезій, написаних останніми роками.

ВІРНИСТЬ

I.

Знайдеш собі дівчиноньку
З чорними бровами,
Та не знайдеш тої правди,
Що була між нами.

Пісня

Лице, де осінь тінню налягла,
Одбилося в безмовному затоні,
І очі звідти глянули безсонні,
І скорбна тиша строгого чола.
Здалека чути переплеск весла,
Падуть листки пожовклі і червоні
І тихо плинуть по холоднім лоні
Туди, куди і молодість пішла.

Знайшов собі він з чорними бровами
Дівчиноньку — нову весну знайшов,
І зник навік за горами й долами...

Зів'яла рунь, минулася любов...
Чиє ж весло там крає синє поле?
Вернувся? Ні! Не покидав ніколи!

II.

Гиля, гиля, та й сірії гуси,
Стежечкою та й на став...
Прощу ж тебе, молодий козаче,
Ти натуру перестав!

Пісня

Торкнулась легко скорбною рукою
Його розмашистого рукава.
І говорила б — але що слова
У боротьбі з сваволею такою!

Як вітрові, нема йому спокою,
Своє він серце сам і розрива,
В безодню рине буйна голова —
І кінь дзвенить уздою золотою.

„Оця хустина — обтирать чоло,
Цей персник — люте відганяти зло,
А сльози ці — я їх собі zostавлю...“

Мовчить. Задумався. Коня спинив,
Простяг їй руки — легко підхопив —
І прошептав: „Натуру переставлю“.

III.

Я ж тую хмизину
Ногою одкину,
Таки тебе, мила,
Любить не покину,
Любить не покину!

Пісня

Вечірня радість, мов далекі дзвони,
Мов відголос, мов спомин, мов луна...
До стомленого підійшли вікна,
І в погляді, як в морі, погляд тоне...
Отак життя пройшли ми довгі гони,
Всього було — й трутизни, і вина
У чарці тій, якій немає дна,
Аж поки кров навів не захолоне!

Дай рученьку. Спрацьована, худа!
Волосся дай мені поцілувати, —
Ця сивина прекрасна й молода.

Ти друг, ти вірність, ти жона і мати, —
О! Бачиш? Син наш за вікном біжить! —
Люблю тебе. Не можу розлюбить.

1945

НАЩАДОК

Може, я запишучу останні
Сторінки у зошиті своїм, —
А десь близько, в білій тиші ранній
Хлопчєня із чубчиком льняним,
Тільки що навчившись говорити,
Підбира ласкаве і сердите,
Перші пари непокірних рим.

Світ навколо хвилями ясними
Б'є у невідомі береги, —
А в хлопчини серце невиситиме,
Повен розум чистої жаги,
Все ж то хоче знати, обіймати...
І в поля від батьківської хати
В'ється слід маленької ноги.

Бачить хлопчик, як людська робота
Сходить ще невиданим зелом,
Мову людську і пісні він потай
Слухає з наморщеним чолом —
І співа дедалі сміливіше...
Не мого він зошита допише, —
Свій почне новим своїм пером!

1948

ІЗ „НОВИХ ПОЕЗІЙ“

НАГРОБОК МОЛОДОЇ ДІВЧИНИ

Пам'ятаєм ще. Це так — мов бути
ще раз мусіло б усе це знов.
Мов цитрини дерево забуте
Ти свої малі і легкі груди
унесла в жагу його, у кров:
— того бога.

Був стрункий вродливий,
він втікач, пестій солодкий дів,
теплий, як думок твоїх пориви,
тінь на ранній бік твій і тремтливий,
схилений, мов луки твоїх брів.

ЖЕРТВА

Як же пишно квітне кров'ю тіло
з часу, як на шлях я вийшов твій;
глянь: іду стрункіш, простіше, сміло,
ти ж чекаєш лиш: — ти хто такий?

Глянь: я чую, як йдучи — все хворе,
все старе гублю, за листом лист.
Тільки ж усміх твій, мов ясні зорі,
над тобою, то над мною лиш.

Все, що днями юности неслося,
ще неназване, як тремт води,
звати б іменем твоїм баглосья
при престолі, що в вогні волосся,
в лёгкому вінку твоїх грудей.

СХІДНА ПОРАНКОВА ПІСНЯ

Чи ж постіль ця — не берег, чи ж не буде
примор'я смужка це, де нам лежання?
Таж певні лиш твої високі груди
і їхнє над чуттям моїм буяння.

Тож ніч ота, де рев і крики лиш,
де закликаються і рвуться звірі, —
чи ж не чужа жахливо нам? Скажи ж:
чи те, що днем встає там на задвір'ї,
за ночі жах воно зрозуміліш?

Укластися б нам треба, увімкнутись
у себе, наче пелюстки круг цвіту,

розгнузданість росте несамовито
і в наступ рине, сповнена отрути.

Та як же ми пригорнемош шалені,
щоб наступу не бачити, не чуть,
прорватися щось може в тобі, в мені,
тож душі наші зрадою живуть.

СРЕМІЯ

Я м'який був як пшениця рання,
але ж ти, шалений, ти зумів
влити в серце забарне палання —
і кипить воно мов у левів.

Уст яких ти вимагав від мене
в дні ті, як був хлопцем я сливе:
раною кривавлять достоменне,
горем кожен рік із них пливе.
Біди нові кликав ти, неситий,
щоб щодня ридав я і болів;
все ж їм уст не повелося вбити;
пробуй втишити їх плач і спів
в час, коли ми, прогнані й забуті,
підем врозтіч, щезнемо хвилинні
і поглине нас загрози близь:
тож тоді хотітиму з руїни
знову голос давній мій почути,
що виттям спочатку був, колись.

ХОРУНЖИЙ

Шорстке здається іншим це усе,
чуже таке: залізо, виряд, шкіра.
Кому перо лестить ще чи рапіра,
та кожен завжди сам — незвабний, сірий;
лиш він — неначе жінку — так несе
зодягнуту врочисто корогов.
І тяжко стелиться за ним же шовк,
що інколи йому крізь руки плине.

Він може лиш, замкнувши очі сині,
вбачати усміх: кинути не сміє. —

Коли ж ударить зброя буревієм
і бій і змаг за неї розшаліє:

то може з держака її зірвати —
немов з її незайманости — він,
щоб під плащем вояцьким заховати.

Для інших — це одвага, слава, чин.

ОСЛІПЛА

Сиділа, як і другі, пивши чай.
Здалося лиш на мить мені, що наче
бере у руки мисочку інакше.
Раз усміхнулась. Ніби крізь одчай.

І вже, як всі знялися від стола
і гамірно, поволі й випадково
ішли світлицями (під сміх, розмову),
побачив я її. Вона ішла

за іншими із тремтом, наче та,
що треба їй співати в залі повній,
і відсвіт слява падав їй із-зовні
на світлі й раді очі, мов на став.

Ішла поволі, довго так услід,
мов щось було непройдене в цім світі;
та все ж: так, наче б цей відбувши хід,
їй не іти, а тільки вже летіти.

ПОРТРЕТ ДАМИ З ВІСІМДЕСЯТИХ РОКІВ

На драперій тлі стояла, ждавши,
в шовках збираних, тяжких,
тих, що надмір пристрасти і фальшу
звихрював над нею їх;

Від недавніх ще ж дівочих років
змінена вона, не та ж сама:
втомлена вагою кіс високих,
плутавши у брижах суконь кроки,
бганками підглядана всіма

в її тузі, в легкім плянуванні,
як життя йти далі має їй:
справжніше, інакше як в романах,
віддано, в призначеності дій, —

щоб могти в шкатули щось ховати
і потому запахом ясным
спогади голубити багаті;
щоб в щоденнику вкінці своїм

вивести початок вже такий,
що з брехні й безглуздя не ізвитий,
і троянди пелюстки носити
в рямці медальйону, що важкий

він на кожному віддику лежить.
Щоб хоч раз з вікна комусь кивну́ти;
то ж руці, що в перснях новокутих,
довго-довго важила б ця мить.

ОСТРІВ

(Північне море)

I.

Приливом шлях на долах змито вщент,
І гони скрізь розрівняні лежать;
Та зовні в острова і в цей момент
Закриті очі; кружить збита гать

Вкіл мешканців його, що десь у сон
Народжені, там безліч позміняли
Вони світів, німі, бо мовлять мало,
І, як нагробок, їх слова спокон

Чомусь наплилому, що тут нерідне,
Що нез'ясовно йде до них у дім.
І так з дитинства в спомині своїм

Вони знаходять все: невідповідне,
Надмірне, безоглядне, недослідне,
Що самоту лише збільшає їм.

II.

Мов ліг би він у кратерове дно
На місяці: в загаті кожен двір,
Що там садки зодягнені в одно
І, як сиріт, їх на один манір

Причісано тим вітром, що навча
Їх строго й смертю ляк на них наводить.
В домах сидять і в загинах свічад
Там бачать все, що на старі комоди

Дивного взято. І як смеркне вколо,
Один з синів при двері йде і кволу,
Мов плач, з гармоніки мелодію тонить,

Що в гавані він чув у дальнім краї.
А там, на греблі, привидом зростає
Якась вівця, велика, мов грозить.

III.

Близьке, що в ньому; інше все єдна
Себе в далінь. І це близьке щоденно
Юрмить і всім поймає незміренно.
Той острів, мов зоря яка дрібна,

Що безмір не узрів її й трощить
В своїм бутті над прірвами всіма,
Так аж вона, нечутна, з мли в ту мить
Сама,

Щоб покінчити це, на шлях окремий
Стає в непевності змагань своїх
Сліпма летіти осторонь доріг,
Де всі сонця, планети і системи.

* * *

Ці роки йдуть... Та в потязі немов:
Ми спершу йдем, а роки ці за нами
Лишаються, як обшир за шибками,
Що сонцем ясні чи зашехли знов.

О, як злягає з'явищ заметіль:
Там луками, там деревом, а там
Красу небес доповнює... Зліта
Мотиль над квітом: все з довкіля
Лиш правдою одміни вироста.

Райнер Марія Рільке

Переклав Остап Тарнавський

ДИТИНСТВО

Багатством темінь видалась в кімнаті,
де хлопець, заховавшись, сидів;
коли, немов у сні, з'явилась мати,
у тихій шафі келех затремтів.

Відчула, мов в кімнаті зрада звисла,
поцілувала хлопчика: Ти тут?
Поглянула на фортеп'ян зі смутком —
в такий бо вечір зроджувалась пісня,
що в ній дитина глибоко жила.

Був тихий. Погляд свій великий клав
на руку, що цілком пригнута перснем,
немов би продиралась снігом змерзлим,
по білих клявішах ішла.

Райнер Марія Рільке, якого 25 роковини смерті відзначаються саме в грудні (29) цього року, належить до найвизначніших німецьких поетів нової доби. Народився 1875 р. Багато подорожував, був і на Україні, про яку зберіг найкращі спогади і яку нераз згадував у своїх творах, зокрема в „Повістках про любогого Бога“.

Із його творів особливе значення мають такі, як „Книга образів“ (Das Buch der Bilder) 1902-1906, незрівнянний своєю музичністю і глибиною теїстичного світогляду „Часослов“ (Das Stunden-Buch) 1905, „Життя Марії“, „Нові поезії“, які привертають увагу і любов до Рільке в усьому культурному світі. Пізніші твори, як „Дуїнезійські елегії“, „Сонети до Орфея“ та великий твір прозою „Die Anzeichnungen des M. L. Briggae“ стають предметом все більших зацікавлень щойно в наші часи. Рільке помер 1926 р.

Як умів кохати і вмирати корнет Криштоф Рільке

„... 24. листопада 1663 передано Оттові фон Рільке /на Лянгенав/ Греніц і Цігра /в Лінді частину маєтку Лінди, залишеному по поляглому на Угорщині його братові Криштофові; в тім він мусів застереження скласти, ведлуґ которого ся даровизна через передання повнотою нечинною була б/ наколи його брат Криштоф /котрий ведлуґ принесеного ознаймування про смерть як корнет у сотні барона фон Пірвано цісарськ. австр. Гойстерового кінного полку... помер був/ повернувся б...“

Мчати, мчати, мчати, через день, через ніч, через день.

Мчати, мчати, мчати.

І вже мужність так змучена стала і тужіння зроста. Немає більш пагорбів, жодних дерев. Ніщо не постане. Чужді хижі спрагло хилить до збагнілих криниць. Жодної вежі. І образ скрізь той сам. Уже двох забагато очей. Тільки вночі часом гадають, що стежка znana. Може рушимо ніччю знову й знову шматок назад, що його під чужим ми сонцем страждально здобули? Може і так. Те сонце тяжче, як у нас пізнім літом. Але ми влітку тоді бо прощай сказали. Надовго суkenки в зелені взялись ясним. І надовго ми мчим. Се десь уже осінь. Принаймні там, де жоня зажурені про нас знають.

Той пан з Лянгенав звівся в кульбаці і рече:

— Пане маркіз —

Сусіда, маленький чемний француз, спочатку три-дні розмовляв і сміявся. Нині вже не тямить. Він наче дитя, що хоче спати. Обліг ось порох красен біл його шпичастий комір; він не зважа. Він в'яне спровола в сідлі своїм састнім.

Але пан із Лянгенав з усміхом рік: — У вас дивнії очі, пане маркіз. Ви видом на вашу маму схожі —

Тоді маленький ще квітне раз і з коміра пил стряса й юніє знов.

Хтось повіда про свою матір. На німця вигляда. Звучно і звільна слово в слог складає. Мов дівчатко, що квіт сплітає, розважно квітку до квітки тче і ще не зна, буде чи з того щось —: так в'яже він словами. На льос? На лихо? Всі чуввають. Не чути навіть плювків. Се бо все браве панство, що знає, де слід, де ні. І хто не вміє отут по-німецьки, той затамлює назавше, слова вчувши певні: „Абендс“... „Кляйн вар“...

Тоді бо близькі одне з одним, ці панове, що із земель французьких і бургундських, із нідерландських, з долин каринтських, із тих замчиськ богемських і Леопольда цісарці. Бо що один повіда, се теж і вони зазнали і якраз отак. Відай наче мати єсть є д и а.

Так мчать вони вечорами наскрізь, якимись вечорами. То знов мовчки, але несуть ясні слова в собі. Й забрав маркіз забороло геть. Його темне волосся м'яке, й як голову хилить, плине жіночо воно на карку в нього. Вже впізнав і пан із Лянгенав: вповза щось бо осайне здаля, щось струнке, темне. То самотня колона, півзникама. І як вони вже давно пройшли, потім, здумав він, що була Мати Божа се.

Чат ватри. Сидять навкруги і чекають. Хтось заспівав би, ждуть. Та потомились всі. Червоних світел тяж. Ляга на пилюку взуття. Повзе аж до колін, вдивляється у складені руки, в їх сплет. Крил жодних не має. А обличчя суть темні. Одну мить лише сіяють ті очі малого француза від власних вогнів. Маленьку троянду тупить до уст, і вона на грудях в'яне вже далі знов. Пан із Лянгенав добре се бачив, сон бо не взяв його. Збагнув: не маю я троянди, леле.

Співає. І пісня стара ся, пісня журби, що удома дівчата все заводять в полі, на осінь, як жнива вже доходять краю.

Зрік маленький маркіз: — Ви, пане, юні?

І пан із Лянгенав, пів у журбі й пів з гордістю: — Вісімнадцять. — І мовчанка.

Згодом знов той питає: — Чи також наречена в вас, пане юнкер?

— В вас? — теж запитом пан з Лянгенав.

— Так білява, як ви.

І вони знов мовчки, аж німак гука:

— Але ж до чорта, чого там сидите в кульбаках і краєм отруйним отим мчите турецьким собакам назустріч?

Маркіз сміється. — Щоб знов повернутись.

А пан із Лянгенав в зажурі. Біляве дівча у згадці, що з ним він бавивсь. Дикі ігри. І він хоче додому, на мить одну лиш тільки, лиш так надовго, скільки треба, щоб промовити слово: „Магдалино, — що таким був завжди, пробач!“

Як — був? дума юний пан. — До неї даль.

Якось, уранці, із'явивсь іздець, і другий слідом, ще, ще. Всі в залізі, мчать. І тисяча позаду: загін.

Розстатись треба.

— Щасть Боже путь, пане маркіз.

— Мати Божа з вами, пане юнкер.

І не можуть, втім, розлучитись. Вони друзі назавше, браття. Мають взаємно більш розповісти; бо вже много знають так друг друга. Вагання. І стук копит і поспіх круг них. Тоді то маркіз наручник з правої скида. Вийма троянду, тую малу, рве пелюсток. Мов би з проскурки відломив.

— Най вас захищає. Щастя.

Пан з Лянгенав став. Довго дивиться французів вслід. Тоді пелюсток чужий в лати хова свої. І женуть пелюсток його серця буйні хвилі. Поклик. До війська він мчить, пан юнкер. Всміхнувся журно: чужа береже жона.

Ось день через гам. Крики, краски, регіт —: отам сліпить село. Пишні сунуть чвалом хлопчата. Шарпання й шарвар. Червінь вборів в веселих дівчаток на буйній косі. Кличуть. Йдуть во-яки, з криць чорних, як ніч мандрівна. Палко хапають дів, аж сукні на них розривають. Тиснуть їх там, де бубнів ряд. І від дикущого нападу рук тих беручих збуджено бубни б'ють, як ві сні, галасом, гамом. А ввечір зносять йому ліхтарні ввись, предивні: Трун, мерехтом в криці шоломів. Трун? А чи кров? Хто ж тут розрізняє?

Врешті вже Шпорк. Поруч супроводу виден граф. Залізний блиск на волоссі довгим.

Пан із Лянгенав не запитав. Генерала впізнає, сходить з коня і в хмарі пилу схиляє голову. Підносить він листа, що поручає його графу. Той же велить: — читай письмо. — І нерухомі далі його уста. Не треба їх тут йому; для прокльонів якраз їх вистача. Що лишиться в решті, справить правиця. Точка. Скінчив давно вже пан наш юний. Не знає більш, де стоїть. Лиш бачить тут Шпорка. І навіть неба нема. Йї рече Шпорк, великий генерал:

— Корнет.

І багато в тім.

Потойбіч Раабу сотня стоїть. Пан із Лянгенав мчить туди, самий. Вигони. Вечір. Луквина на кульбаці крізь пилу блищить. І місяць зійшов. Він чує його руками.

Він спить.

Й раптом ось криком йому ж.

Крик, крик,
зрива мрію сторч.

Не сова се стогне. Зов пробі рік:
самотній тут корч
крик йому ж:

Муж!

І він зрить: корчіє. Корчіє вже ген
уздовж корча, у крові й наге,
тіло жони,
заклика: увільни!

І він скок з коня, чорну зелень жме
і керує руби в швори;
і він зрить, що йї зори йме
й кусючі в неї зуби.

Усміх?

Страшить.

Тож сідай і жени
крізь ніч на коні. З кров'ю мотуззя в жмені в ту мить.

Пан із Лянгенав пише листа, повний думками. Звільна літери креслить, грубі, прямі, поважні:

„Мамо моя добра,
пишайтесь: несучи знамено,
будьте без турботи: несучи знамено,
любите мене: несучи знамено —“

Ховає листа собі під кірасою в найтаємнішому місці, де пелюсток отой. І дума: поймає сей випадок вже й лист. І дума: хтось колись його знайде, може — — І дума: . . . ; бо вже близько враг.

І мчать ось над якимось замордованим хлопцем. Він має очі відкриті і щось дзеркалиться там; не небо. Потім псища виють. Тож десь буде село, врешті. І понад діжками веж камінь увись. Широко міст їх приймає внутр. Брама зроста. Зве високий ріг. Руш: галас, брязкіт і гавкіт собак! Ржання, кличі і туп кінських стіп.

Стій! Свій будь тут гість. Не завше ж самому вибаг гостити, ще й коштом скуним. Не завше ж братись за все як ворог; дай же подіям власний порух і визнаю рух: те, що є, добро. Мусить і мужність якось спочити і в тиші коца, що шовком шитий у душі своїй завитись. Не все ж по-воляцьки. Якось волосся геть відкрити і в просторий вбратися комір і в саєтному кріслі сісти і бути до пучок пальців так: купіль взявши. І знову вивчати, що жінка явля. І як тих білих чин і тих блакитних суть; що за руки у них бо, як вони сміх співають, при білих хлопцях, що носять красні чари, з сочистих важкі плодів.

Аж учта вже. І свято почалося, хто й знає як. Уверх вогні зайнялись, гам велегласний, ласо спів невгасний із скла й блискот, і врешті із дозріло-сталих тактів: ось бухнув тан. І всіх у себе втяг. Були се вдари хвилі по світлицях, і само-стрічі і само-добори, слажда із саява і засліп'я світлом і само-вколис у літеплім війлі, що є у сукнях степлених жінок.

Із тьми вина й трояндів тисяч рине трун години просто в мрію нічну.

І хтось стоїть, сю розкіш подивля. Й він, в кім твірне є присне, жде, аж трісне маринь петля. Бо лиш в сновидді звідати тих зваб в державних учтах жон жаданих: рух малий в їх пучках це бгання, що жваво жаготить в єдваб. З сріблястих балачок години в вежі зводять, і деколи підносять руки так —, і ти гадаєш, що вони десь там, де ти не сягнеш вибухом троянди, яку не взриш. І ти мрієш: скраситись в їх грона і інше щасніти і в заслугу надається корона для твого чола, що празне.

Він, той, хто носить білий шовк, збагнув, що очуняти ніяк; бо він чува і речами зчавлений. Тож в мрію боязко тіка, й навколо парк, сам він і чорний парк. І від свят вже даль. І від світл лжа. І ся ніч так ніжить його й свіжить. І жагучий жоні, що вже над ним пит:

Чи ти ся ніч?

Всміхнулась.

Й застидався він за свій білий стрій.

І хтів би вдаль і самий і в зброї своїй.

Весь у зброї.

Чи призабув ти, що джура мій єси для сього дня? Покинеш мене? Куди бо йдеш? Твій білий стрій вправнив мене —“.

— — — — —
„Прагнеш знову вбрати бранну бронь?“

— — — — —
„Мерзнеш? — Тягне домів?“

Графиня з сміхом.

Ні. Але лиш тому, що дитинство зрином упало йому з рамен, цей ласкавий темний тяж. Хто взяв його від нього? — Ти? — запит свій вилив в голос, що він його не чув ще.

— Ти?

Й нічого більш на нім. І він нагий, як подвижник. Виш і яснь.

Звільна замок згасає. Всі вже важкі: втома або любов або трунки. По ночах походів, довгих, безсонних: лежа ширенні. Тут інша й молитва, ніж в рівчаках тих нужденних на шляхах, що, коли заснути хтять, то як в гробі.

„Боже, Твоя воля!“

З лож молитви коротше звучать.

Та сердечніше.

Тьма в світлиці на вежі.

Та вони світло усміхом ллють взаємно в лиця. Навпомацки йдуть, як сліпії, й знаходять друг друга, як війстя-вхід. Майже діти, які мають страх поночі, щільно вони друг до друга льнуть. Та страхатись годі їм. Вже ж бо, щоб тут проти них стало: ні вчора, ні завтра; бо вже час повалено. Й вони квітнуть з його уламків.

Не спитав: „Я твій муж?“

Не спитала: „Звешся?“

Вони ж бо себе знайшли тут, щоб друг другу нову із'явити стать.

Дадуть же друг другу нових сотні назвиськ і друг в друга чисто все знов віднімуть, тихо, як ото сережку беруть.

Над кріслом у передпокої висять лати-бронь, бойовий плащ і опаска того, що з Лянгенав. А рукавиці долі, впрост на підлозі. Його прапор став сторч, опертий в віконний сілет. Чорний він, стрункий. В небі грім грози в гоні загрози б'є і на друзки коле ніч, білі та чорні. А місяць там наче протяг блискавиць, і незрушений прапор кида тіні бентежні. Він снить.

Чи вікно відкрите? В домі грім гримить? Хто грюка в двері там? Хто йде по покоях? — Лиш. Хто б бути міг. Не знайде він в залі між веж. Мов поза ста дверима сей велій сильний сон, що обоє єдино мають; так єдино, як спільну матір або спільну смерть.

Це вже світання? Що за сонце встає? Як сонце велике? Чи пташки то? Їхні співи всюди звучать.

Сяє навкруг, але це жадний день.

Грімко навкруг, але це не пташе співання.

Свігяться балки, палають. Пружаться вікна, кричать. І кричать, рдять, у ворожю рать, що вже в дворі, й земля наче жар, крик: згар.

І з геть розірваним сном на лиці тиснуться люди, пів криця, пів голь, з кімнати в кімнату, від стін до стін і сходи шукають.

І з перебитим диханням кволо ріг у дворі:

В коло, в коло!

І бубном бевкало.

Але знамена немає там.

З зовом: корнет!

Коні шалені, молитви і гам,

з люттю: корнет!

Криця на крицю, сигнал і наказ;

стиха: корнет!

І ще бо раз: корнет!

І вже мчать з розгаряченим почуттям.

— — — — —

Але знамена немає там.

Біжить він, із жаром кружганку в закладі, крізь двері, що в паланні й западі, через сходи, в вогню загладі, вже прорвав ось будову страшну. В руках тримає, зносить він прапор, мов тую білу, зімлілу жону. І знаходить коня, і се начебто крик: гучно ген над усім і до всіх, мов з сторік, тож і до друзів. І притомніє прапор знову вночі, й, як нігде, в царській він величі; й ось усі його взріли, звився чимдуж, і пізнали, хто в блиску, без каски, муж, і впізнали знамено — —

Але здалося в мить оту ж, виросло враз і шири й пашисть — —

— — — — —

Пала їх знамено в мнозтві врагів, ті ж гонять за ним.

Пан із Лянгенав внутрі врагів, але сам один. Круг нього жах створив пазний простір, враг рознявся, і він став, в серді став, попід власним звільна дотлілим, знаменом.

Звільна, мов роздумно, дивиться вкруг. Чуже, строкате щось перед ним. Квіття — дума й сміється. Але враз чує, що оці на ньому, й впізнає військо і зна, що це проклята невіра вкруг —: і знов коня в гуцу жене.

Але, коли се поза ним зімкнулося, знов тепер се вже квіття, і шіснадцять круглих шабель, що встрибнули в нього, луч на луч, святом суть.

Мов розсміяний водограй.

Ті лати-бронь в замку. Пломінь узяв, той лист і той пелюсток від чужої жони. —

В наступну весну (у холодну й смутну) верхи вістун барона фон Піровано тихо до Лянгенав прибув. Там жінку старшу у слюзах сам він звидів.

Зустріч з хресною мамою¹

Коли служниця закрила двері, Мігель залишився сам у малому салончику і підійшов до вікна. Звідтіля, понад дахи протилежних домів, приглядався гострим вежам катедри. Це тривало довгий час і зовсім його заспокоїло. Свіжий спомин про дівчину з Еспольон², як тінь слідував за ним мовчазно. Опанувавши, відітхнув з полегшею.

— Вітаю! Ти будеш Мігель, правда?

Задзвенів поза ним голос, без жодної попередньої позначки, яка зраджувала б його власницю. Перервала тишу солодким звуком, в якому відчувалося зніяковіння, але веселе та дзвінке. Мігель, збентежений, відвертаючись нагло від вікна, мало-мало не стукнув потилицею в шибу. Перед ним стояла дівчина з Еспольон. Мала іншу зачіску, не була вже чомусь така чорнява, як кілька хвилин перед тим, але без сумніву була та сама.

— Отже, скажи мені, чи ти є Мігель?

Хлопець відповів іншим запитанням, яке було відзвуком її недовір'я.

— І ти... будеш Ізабеля?

— Так, хлопче, так, — відповіла зі здивованою міною.

— Що тобі? Ти збілів, — доповіла вона.

Мігель підступив крок вперед, не зводячи з неї очей. Погляд Ізабелі майже томив його, але він не говорив нічого. Це була дівчина, яка повторяла питання:

— Але... ти є Мігель, так або ні?

— Так! — видобув зі себе.

— Нарешті! — скрикнула дівчина.

Зблизилась до нього. Мило й уважно змірила його згори вділ і підсміхалася.

— Сідай, — майже наказала.

---

¹ Мандріна — хресна мати, в еспанській мові й практиці має кілька значень: хресна мати, весільна сваха й протекторка рекрута або вояка на фронті. Рекрут перед казарм'яним життям, частіше з казарми, шукає собі хресної мамі, яка листується із ним, потішає його в вояцькому життю, розв'язує його матеріальні труднощі, посилаючи пакети з ласощами, тютюном та інше. Така хресна мама називається „мандріна де паз“ або „мандріна де герра“ — хресна мама вояка в часі війни.

Практично „мандріною“ може бути старша пані, але частіше є нею молода дівчина. Вона може бути знайома, але краще мати мандріну зовсім незнайому і по військовій чи фронтовій службі треба її відвідати та подякувати. Саме такий випадок змальовує письменник у цьому оповіданні.

² Еспольон — пазурі когута, на яких він держиться, а в дальшому значенні підпора. Колись будували хати та всякі інші будинки, не зрівнюючи будівельних площ. Щоб будинки не завалились, давали їм підмурівки, що називалися „еспольон“. Такі еспольони від сторони вулиці бувають вищі 4-10 метрів і тоді вони служать для публічного вжитку, як хідники. В модерніших еспанських містах еспольонів уже немає, але в старих, от як Бургос, стара королівська столиця, еспольонів багато. Вони бувають затишні, романтичні, на них часто зустрічаються zalюблені. Дівчат, яких зустрічають випадково, називають популярно „мучача або чіка дель Еспольон“.

Мігель, як автомат, повинувався.

— Ти не міг бути інший, — продовжувала Ізабеля. — Виглядаєш так, як я собі тебе завжди уявляла: високий, сухорлявий, чорнявий... Коли ти пишеш, то віддзеркалюєшся в своєму письмі.

Зробила приємну усмішку, відкриваючи гостро зарисовані уста.

— Я ніколи не думала, щоб ти був так... — намагалася підшукати відповідне слово.

— Такий розгублений, — доповнив сам Мігель.

— Саме, такий боязливий.

Сміялися сердечно обоє. Примовкали, щоб надивитися на себе і знову сміялися, як діти, без жодної причини, провокуючи одне одного.

Ізабеля, спокусливо, спитала:

— Ти розчарувався?

Тому, що Мігель не відповідав, вона додавала йому відваги.

— Я зовсім не розчарована. Я сказала тобі, що ти точнісінько такий, як я собі уявляла. Я впізнала б була тебе між тисячами.

Пробувала споважніти і наново питала:

— Ти розчарований?

Відкрилися двері, що звільняли Мігеля від відповіді, але все таки нічого не приходило йому на думку, що б він міг сказати, відповідно до вражень. Увійшла якась поважна пані, в якій не важко було розпізнати матір Ізабелі. Побачивши їх, вдавала заскочену.

— Вибачте. Я не сподівалася, щоб тут хтось був.

— Добрий день, — звернулася до Мігеля.

Мігель, відповідаючи на привітання, підвівся. Думав, що візита тієї пані не була випадкова. Ізабеля в дуже веселому тоні відкривала карти:

— Не вдавай, мамо. Ти ж прийшла поглянути на Мігеля.

Пані значуче підсміхалася, щось хотіла сказати на своє виправдання, але Ізабеля далі рятувала ситуацію:

— Маєш його тут.

Звертаючись до Мігеля, представляла:

— Моя мати.

Мігель цілував руку, яку простягнула йому пані, говорячи якийсь комплімент.

— Добре. Немає причини тебе приховувати, — сміялася Ізабеля. — Хай пізнає тебе вже вся родина. Батько тепер має лікарську візиту, але закличу сестру.

Вистрибнула в коридор і кликнула:

— Марі Пілі! Зайди, будь ласка, сюди!

Мігель нагло перервав розмову з мамою, вчувши ім'я. Тепер все було йому ясне. Пригадав собі слово „Пеліта“. „Має старшу сестру, дуже подібну до себе“. Згадавши про неї, змішався. По хвилині Ізабеля появилася в сальоніку в товаристві сестри. Справді, були дуже подібні до себе. На перший погляд різнили їх тільки зачіски й сукенки.

— Гляди, це Мігель.

Ізабеля представляла його гордо й врадувано. Мігель відчув, що стріла з Еспольону уособилась у його „хресну маму“ та що сестра була тільки намісткою її. Справді, були дуже подібні до себе, але Мігель почав відкривати в Ізабелі щось таке, чого не мала Марі Пілі. А крім цього вона була тією, яку стільки разів у тих

прикрих часах називав „моя Ізабеля“. Все те мигнуло в його уяві продовж кількох хвилин. Коли зближався до Марі Пілі то був вільний від усяких труднощів.

— Як же маєшся? — спитав сердечно.

Марі Пілі простягнула йому руку і в жартівливій формі сказала сестрі:

— Але ти на нього дуже вважай. Він забагато зиркає на дівчат. Ернестина пішла додому з переконанням, що вона його вчарувала.

Жінки сміялися і Мігель їм вторував, хоч все таки все це його не дуже бавило. Щоб покінчити з розмовами, які не давали йому задоволення, звернувся до Ізабелі:

— Хочеш може трохи перейти?

Дівчина мовчки порозумівалась очима з матір'ю. Та погодилась:

— Приберися.

— Спасибі, — дякував Мігель.

В міжчасі, коли Ізабеля перебиралась, її мати і сестра розпитували Мігеля про воєнні події. Він так просто розказував про воєнне життя, що жінки часто переривали йому окликами подиву: „Це страшно! Це жахливе...!“

— Йдемо? — спитала в дверях Ізабеля.

На вулиці вона спитала:

— Ти ще сьогодні не їдеш?

— О, так, цієї ночі.

Коли Мігель завважив, що очі дівчини наповнились сльозами, то потішив її:

— Але від сьогодні будемо бачитись частіше. Щонайменше, кожного місяця. А може й кожного тижня.

— Від кого це залежить? — спитала вона.

Коли Мігель говорив „а може і кожного тижня“, мав на думці щось конкретне, що втавав сказати безпосередньо, хотів приготувати її на дещо. Побачивши, що заїхав задалеко, постановив сказати зовсім просто:

— Від тебе, — сказав.

— Від мене? В такому разі кожного дня.

— Але... знаєш... — м'явся Мігель. — Бачити раз у місяць стару „хресну маму“ це забагато. Навпаки, бачити раз у тиждень суджену, трохи замало.

Ізабеля йшла із спущеними очима. Відчула, що рука Мігеля схопила її руку, на що вона не протестувала. Його відповідь заощадила багато фраз тієї розмови, яка продовжувалась ратами:

— Згода. В такому разі не жаль мені, що так скоро від'їжджаєш, коли побачу тебе в найближчому тижні.

Від того часу Ізабеля і Мігель були судженими.

Авторизований переклад

Івонни Бучинської.

Хесус Фрагосо дель Торо (Jesus Fragoso del Toro) належить до визначніших сучасних еспанських письменників. Народився 1919 року. Працює редактором дуже популярного тижневика для молоді „Хувентуд“, а крім того співпрацює в усій майже еспанській пресі, пишучи літературні, політичні та наукові статті. Відомий він теж як літературний гуморист, карикатурист і автор величезної кількості ілюстрацій для різних своїх і чужих оповідань. Тут він відомий під ім'ям „Чучі“.

Року 1950 появилася його повість „Розвиднілось пізно“ („Amanecio tarde“), яку читачі просто розхопили з рук. Повість складається з низки картин-мініятур, які в'яжуться спільними дійовими особами в повістеву цілість, і змальовує життя сучасного еспанця, якого може доля трохи б'є, але він не піддається їй і завжди вміє охоронитися від ударів. Сучасна еспанська критика прийняла Фрагосу тепло й прихильно, підкреслюючи його талановитість, моральну вартість його творів і оптимізм.

„Зустріч з хрестною мамою“, це одна з мініятур вище згаданої повісті „Розвиднілось пізно“.

Д. Бучинський

Микола Куліш

Отак загинув Гуска

КОМЕДІЯ

Фрагмент цієї комедії, що ще ніде не була друкована і оригінал якої загинув підчас останньої війни, зберігся у відписі, зробленому С. Гординським у 1943 р. Комедію цю написав Куліш ще перед створенням своєї трилогії: „Мина Мазайло“, „Народний Малахій“ і „Патетична соната“. Ідейно, хоч і не так гостро, Куліш порушив у своїй комедії проблеми спільні особливо для „Мини Мазайла“. Це була передусім проблема українського нападницького дрібноміщанства, змалоросійщеного і національно безхребетного, оповитого чадом того специфічного святобожництва, що був такий притаманний саме для царського православ'я. Куліш бачив у тому середовищі справжню гальму для кожного поступу, особливо національного відродження, і тут Гуска стає зовсім праобразом Мазайла-Мазеніна. Але коли в „Мині Мазайлі“ є типи з національного погляду вже окреслені, навіть переяскравлені своїм фанатизмом, такі як Мина чи дядько Тарас, у комедії про Гуску Куліш гуртом висміває ще всіх і все, бо навіть тип, який міг був стати контрастом у своєму середовищі — П'єр Кирпатенко — карієрист.

„Отак загинув Гуска“ займає в творчості М. Куліша місце немалої ваги, показуючи еволюцію письменника до все виразніше і все відважніше ставлених національних проблем, що він їх уповні розвинув у згаданій трилогії. Тут, у своїй комедії, Куліш ще не почав конкуренційної боротьби з комунізмом за душу того дрібноміщанського світу, але потребу розбиття його імперії він уже вповні усвідомив. З погляду чисто мистецького ця комедія гідна стати в рядах української драматичної класики, тут уже яскраво позначаються драматичні кігті Куліша-комедіописця і реформатора української драми.

Для зрозуміння дії цієї комедії треба згадати, що події відбуваються десь у 1918 р., в родині колишнього царського урядовця Гуски, який, не з'ясовуючи собі ситуації, хоче „перечекати“ катаклізм революції. З цією метою і його дочка Христонька зареклася говорити, доки все не закінчиться, і вона тільки пише пальцем у повітрі те, що хоче сказати. Гуска саме повернувся з реєстрації.

Комедія закінчується втечею усієї родини на самотній острів, де їх усіх захоплює слота і покидає остаточно П'єр Кирпатенко, якому надоїли залицання всіх сьоми дочок Гуски.

Редакція

Тільки Гуска на порі, а його вже криком вкрито:

— Папонько! Няня приїхала!

— Приїхала няня, папонько!

— Ой, приїхала!

— Приїхала, ой!

ІВДЯ (*сюрпризом вискочила*): Не приїхала, а прийшла, голубе мій Йорданський, прилетіла на своїх сердешних ніжках. Сорок сім верстов як бджілонька летіла і пі разу не сіла — хоч як треба було, а не сіла, щоб тільки скоріше прийти, щоб сказати — здрастуйте, мій голубе Саватіе Савловичу!..

Та зустріч ця не справила на Гуску жодного враження. Він ніби й не почув ні крику того, ні вітання. Розмислений, розгублений і справді сам не свій мовчки пройшов він до столу і тяжко сів, тишею всіх, як мишкою накривши. Як з домовини голос до жінки подав:

— Скільки у нас всіх дочок?

СЕКЛЕТА СЕМЕНОВНА (*бідую передчуваючи, промовчала*).

ГУСКА (*по павзі*): Спитали: скільки дітей? Сім дочок кажу. Перечисліть! Перечислив — шість вийшло...

СЕКЛЕТА СМН.: Як же так, Савасику, коли ж сім: Устонька, Настонька, Христонька, Хростонька, Онисонька, Охтисонька.

ГУСКА (*дивлячись в одну точку*): Так і я почав. А вони мені: доньки у вас дорослі? Дівчата? Цілі громадянки? А ви їх змалюєте? Знижуєте? Зменшуєте?.. Будь ласка на повні ймення! Як ваших дочок повні наймення?

СЕКЛЕТА СМН. (*боязко*): Устя, Настя, Пистя, Христя...

ГУСКА (*скрикнув*): Загину, а так своїх власних дочок не називав і не назову-с! Мужичок з них, когуток хоч як хочете — не зроблю, (*секретно подумав і почав*): Устимія, кажу, Настасія... (*до жінки*) От кажи тепер далі ти!

СЕКЛЕТА СМН. Устимія, Настасія, Пистилія...

ГУСКА (*хмуро поправив*): Євпистимія!

СЕКЛЕТА СМН. Євпистимія, Євхристимія...

ГУСКА (*поправив*): Христинія!

СЕКЛЕТА СМН. Христинія, Хростинія...

ГУСКА Євфросинія!

СЕКЛЕТА СМН. Євхросинія... Та ми ж ніколи, Савасику, так їх не називали.

ГУСКА А тепер треба, б'од нас тепер, як помітив я, церковні наші імення хочуть одібрати і всіх нас на Роз та Карлів хочуть обернути. Треба берегти! Святині-с!.. Христинія, Євфросинія, а далі?

СЕКЛЕТА СМН. (*змокріла*): Христинія, Євхросинія, Онисон... Онисинія...

ГУСКА (*поправив*): Онисія!

СЕКЛЕТА СМН. (*безпорадно скінчила*): і Онисія...

ГУСКА (*хмарко*): Шість. Де ж сема? Сема де?

Взялась сердечна Секлета Семенівна пригадувати. Івдя, дівчата й собі на пальцях рахують, а не пригадують. І от Гуска голосом ще значнішим:

— Отаб і я пригадував, на пальцях рахував... І не пригадав (*величально*) Звернули увагу-с! (*по павзі*) Заждіть, кажу, я зараз... (*по павзі*) Революція, кажуть, не може ждати — не баріте нас! То я зареєстрував шість. Аж повертаючись додому, аж біля церкви згадав: Охтисонька — Це ж Теоктиста!

ВСІ (*зашепотіли*): Теоктиста. Теоктиста. Теоктиста.

СЕКЛЕТА СМН. Що ж тепер, Савасику?

ГУСКА Не знаю, але увагу, помітив, звернули-с... Гадаю, що треба ждати на трус, себто на обшук у домі...

СЕКЛЕТА СМН. *(з жажом)*: Будуть шукати Охтисоньку?

ГУСКА Дурено! На що вона їм? Шукатимуть те, що ми сховали од них, розумієш? Хоча постривай!.. Можливо, що й Охтисоньку тепер небезпечно на легальному ставі держати. Побачуть — неодмінно спитають: чому сім, а не шість згідно з реєстрацією?.. *завмер на стільці*) Жаж!.. А все ти *(на жінку)* винувата! Сім штук навела... Сім дівок у домі. Пригадуй тепер їх! Реєструй!

СЕКЛЕТА СМН. Хіба ж одна я, Савасику? Винний і ти ж! Хай Бог посилає, казав.

ГУСКА Я за сином гнався, дочкова! Я сина хотів!.. *(і знов завмер. І всі завмерли, придавлені такою подією)*.

10

Рантом ускочила й тишу радісним криком Христонька розбила:

Папонько! Мамонько! Більшовики коней запрягають! Вийжджають! Тікають!

ГУСКА *(аж підскочив)*: Де? Куди? Хто сказав?

ХРОСТОНЬКА Сама бачила!

ГУСКА Де-е, питаю?

ХРОСТОНЬКА У Тулумбасовім дворі, їй Богу! Я їду отак з базару, коли дивлюсь у Тулумбасовім дворі... де опродком... *(побачила Івдю)* Няня!.. запрягають... *(аж обморок їй узав)* Більшовики запрягають... Няню...

ГУСКА Причини негайно обмороки! У Тулумбасовім дворі...

ХРОСТОНЬКА Няня ж! У Тулумбасовім дворі...

ГУСКА Жодної няні... Бо я її ще не бачу сам і не можу зразу побачити через вищезгадані обставини!

ХРОСТОНЬКА У Тулумбасовім дворі більшовики запрягають коней. Аж в п'ять возів. Народ біля воріт: „тікають! тікають!..“ А на возах газети, книги, плякати, прапори, скорописки-машинки — вся революція, папонько!

ГУСКА І ти бачила все це й чула?

ХРОСТОНЬКА На власні очі й уші, папонько!

ГУСКА Забожися!

ХРОСТОНЬКА От убий мене хрестом дубовим з неба — бачила!

ГУСКА А прапори згорнуті, чи розгорнуті?

ХРОСТОНЬКА Згорнуті! І все жушмом. При мені касу почали вантажити, папонько! Залізну! От-таку!

ГУСКА *(аж підскочив)*: Значить, справді тікають. Боже! *(до жінки)* Вари борщ, Секлесю, і навіть з салом. Тікають! *(до Івді)* Боже мій, кого я бачу? Невже ще й Івдонька?

ІВДЯ Прийшла, голубе мій йорданський.

ГУСКА Вари з куркою! Бо на придачу ще й Івдонька до нас прийшла. Невже ж отак все старе життя до нас знов вернеться, в садочку проросте і в серці процвіте! Боже, чого ж ви стоїте? Хіба не бачите — Івдонька прийшла! Здоровкайтесь! Вітайтеся!..

11

Аж тут третя донька Пистонька:

Папонько! Мамонько! В Ісає Олісевича, у Туболі будинок конфісковують, а їх всіх у флігель усялять — Лесічку і Лелічку й Адалічку, всіх чисто і навіть назавжди, бо з іконами!...

ХРОСТОНЬКА А з Тулумбасового вже тікають, Пистонько, більшовики! Книги на вози вантажать, касу, скорописки-машинки, аж три вози прапорів позгортали — так тікають!

ПИСТОНЬКА Ані подобинки, папонько й мамонько, бо тож вони з Тулумбасового переїзять зараз у Туболин, а ті, що були у Коржа в домі, переїзять до Тулумбаса, а в Коржа буде їхній комтруд, це той самий, де сьогодні папонька був на реєстрації, що в Гили у домі, бо там тісно...

ГУСКА (*знову сам не свій*) Значить не тікають?

ПИСТОНЬКА Ні!

ГУСКА А Івдя прийшла, чи теж марево і раптовий крик?

ІВДЯ Прийшла, голубе мій сизий! Прийшла і теж отак не вірю, чи прийшла я, чи не прийшла ще, чи справді бачу й чую голуба мого йорданського, голубицю мою воздуховную, моїх голубівень-голуб'яток, чи це туману мені хтось в очі напустив...

ГУСКА Здрастуй, коли так! Яким вітром і так далі, га?

ІВДЯ Утікла в город до вас од небожа Степана, голубе!

ГУСКА Од Степана?

ІВДЯ Од його, голубе мій сизокрилий! У комуну вписався!

ГУСКА Степан?

ІВДЯ Ой, голубе, трохи не вбив! Як уписався, та як почав ходити на їхні збори, як почав — чорний став, а очі червоні, червоні, а потім зелені. Дивлюся раз, а він на ікони зубами клац!

ГУСКА Степан? На ікони?

ІВДЯ А тоді на мене клац! Клац, клац, клац! Геть, кричить, релігію і всіх богів! Тоді ангел шепнув мені в праве вухо, архангол у ліве, що є ще у мене пристань остання, приймуть мене Саватій Савлович во чело-віпах благородний — тікай! І не помилилась...

ГУСКА (*запурившись*): Думав я, мріяв секретно на село втекти і між іншим саме до Степана. Благовірний був мужик. І от на!.. Клацас... Загинув світ! Погибає, між іншим, та як погибав! Ганебно-с!

12

Тут вскочила шоста донька, повненька Онисонька. Задихана.

Мамонько. Папонько! До нас Івдонька іде! Няня кажуть, зараз приїде. Хрещена бачили її. Кажуть — біжи, Онисонько, додому та попереди, що йде... ху-х!

ГУСКА Ху-х! Спасибі за попередження, але вона, здається вже прийшла...

ОНИСОНЬКА (*побачила Івдю*) Няня?

ІВДЯ Онисонько! Часнятко!

ОНИСОНЬКА Як тобі не соромно, няню! Так скоро прийшла, що не дала мені й попередити, гим-м... (*і не поцілувалася з Івдею*). А знаєш, хто ще приїхав та йде до нас, мамонько, папонько? П'єр! Кирпатенко П'єр з Києва приїхав! Додому назавжди приїхав, бо університета їхнього закрито! Більшовики закрили, бо думають якийсь свій одкрити. Він з Охтиською іде. І я б оце йшла, та хрещена послала... (*знов до Івді*) Гим-м, а все через тебе, няню!..

Та дівчата вже не слухали її. Наче вітром голівоньки захитало і по губах прошепестіло:

— П'єр Кирпатенко!

— Кирпатенко П'єр!

— З Охтиською!

(д. б.)

Кам'янецький Університет і його студентство в 1918-1919 рр.

Український університет у Кам'янці-Подільському, заснований 1918 р., був єдиною національно-українською Високою Школою, що діяла в роках української державної суверенності. Заснований того самого року український університет у Києві, в будинку кол. артилерійської школи на Солом'янці, не зміг працювати довше одного семестра, з огляду на окупацію столиці України більшовиками. Тож практичне значення його не може йти ні в яке порівняння з понад трирічною діяльністю Кам'янецького університету, що остаточно припинив свою працю аж у травні 1922. року випуском т. зв. „Ліквідаційної групи“ — невеликої рештки вступників 1918—1919 рр., що їм пощастило перетривати мінливу політичну погоду тих бурхливих років.

Кам'янецькому Українському Університетові завдячують свою довшу чи коротшу науку багато відомих пізніших науковців, літературно-мистецьких і громадсько-політичних діячів — так в еміграції, як і на рідних землях. Чимало колишніх студентів цього вогнища національної освіти, опинившись під Советами, мусіли старанно приховувати свою кам'янецьку освіту і маскувати її пізнішими дипломами советських вузів і втузів. Проте, в своїй практичній діяльності — як працівники на полі культури й господарства — більшість їх керувалася щиронародними принципами, методами і знанням, зачерпнутими в своїй першій Альма Матер. Звідси така нагінка і репресії супроти них збоку більшовицької окупантської влади. Починаючи з року 1929. — початку одвертого погрому Москвою української національної інтелігенції, документ перебування в Кам'янецькому університеті був з погляду чинників більшовицької влади, рівнозначний документові служби в урядових установах УНР чи армії УНР: те і те кваліфікувалося як „петлюровщина“, як політична діяльність і боротьба за самостійну Україну.

Не зважаючи на таку значну роль Кам'янецького університету в розвитку нашої культури і національно-визвольних змагань, досі в нашій пресі не висвітлено ширше його діяльності, зокрема не висвітлено студентського колективу на протязі перших двох — найбільше інтенсивних і плідних навчальних років.

Заповнити, бодай частинно, цю прогалину і намагався я своїми короткими спогадами. Живі ще нині діячі і вихованці Кам'янецького ун-ту зможуть доповнити — а, можливо, в деяких виправити та уточнити подані тут факти. Таким чином збережеться для історії важлива сторінка нашого національно-культурного будівництва за нових часів.

*

Перші заходи до заснування університету з українською викладовою мовою в Кам'янці на Поділлі пороблено ще влітку 1917. року. Ініціатива виходила від декількох заслужених українських громадських і культурних діячів, що складали провід Кам'янець-

кого Товариства „Просвіта“. На чолі „Просвіти“ стояв відомий не лише в Кам'янці, а й на всім Поділлі український діяч Кость Солуха, довголітній і дуже популярний лікар, один з тих небагатьох до революції кам'янецьких громадян, що виховували свої родини в українському дусі. Родина Солухів, як і родини Приходьків, Вікулів, Сіцинських, Голоскевичів (з с. Бодачівки, поблизу Кам'янця), Богацьких (з с. Нестеровець, км. за 25 від Кам'янця), та Олімпіяда Пащенко, становили верхівку свідомого українства Кам'янецького району (району в розумінні обширу, бо за адміністративним поділом Кам'янецький повіт простягався на північ). Вони ж перші після березня 1917. року розгорнули ширшу працю Кам'янецької „Просвіти“, були ініціаторами українських різних сходів і віч.

Проте щодо університету, то реалізація згаданих заходів прийшла пізніше. 22. жовтня 1918. р. відбулося урочисте відкриття університету в досить великому триповерховому будинку кол. середньої 8-кл. технічної школи на Університетській (вона перед тим називалася Московська) вулиці. До дня відкриття заходами Організаційного комітету випущено одноденний часопис „Свято Поділля“, прибл. 20 сторінок великого формату, з статтями І. Огієнка, Леоніда Білецького, Віктора Приходька, Юхима Сіцинського, Семена Іваницького та ін. Тягар організаційно-технічної сторони випуску „Свята Поділля“ взяв на себе син протоієрея Ю. Сіцинського — Володимир (нині відомий науковець В. Січинський, живе в ЗДА). Ун-т організовано в складі 4-ох факультетів: історично-філологічного, фізико-математичного, природничого і правового (останній розпочав працю трохи пізніше). Ректором був проф. Іван Огієнко, він же на початку й декан історично-філологічного факультету. Деканом фізико-математичного факультету був проф. Федорів, природничого — проф. Бучинський, правового — проф. Остапенко (пізніше короточасний прем'єр уряду УНР). Очевидячки, з метою мати більше уявлення про студентство дорученого йому університету, ректор приймав кожного студента особисто в своєму кабінеті. До ун-ту, як і належить, приймали осіб усіх національностей, але студентський склад більше як на 90% був український; решта — менше 10% — припадала переважно на жидів, поляків і різних інших. Найбільшу групу вступників у 1918. році становили таки подоляни, в першу чергу — вихованці Кам'янець-Подільської Духовної семінарії та інших кам'янецьких шкіл. Треба сказати, що українська більшість перших вступників у своєму складі мала чималу частину не так здецидованих свідомих національно-політично українців, як радше „стихийних“ українців, що відчували себе українцями з моменту революції 1917. року. Але їх свідомість швидко кристалізувалась, і до цього багато спричинився переїзд навесні 1919. року до м. Кам'янця евакуйованих з Києва центральних урядових установ, а з тим і доплив до студентського колективу нових вступників із національно свідомих українських родин. Ще пізніше, влітку 1919. року, цей струм ще зміцнів, у зв'язку з переходом через Збруч з Галичини УГА, що дало доплив нової хвилі вступників до ун-ту — галичан і буковинців.

Хоч новозаснований ун-т на початку мав лише ті фізичні й хемічні лабораторії та кабінети, що були успадковані від 8-кл. Технічної школи, проте виклади і лабораторні вправи відбувалися з піднесенням, аудиторії і кабінети завжди були повні студентів, які з запалом бралися до науки. Особливо втішалися успіхом лек-

ції проф. Огієнка, їх приходили слухати навіть старші громадяни з міста, і приміщення аудиторії не могло вмістити всіх слухачів. Численна аудиторія була також на лекціях з історії України, що їх провадили молоді доценти: п. п. Клименко і Клепатський (перший читав курс історії від початку до Люблинської Унії, а другий від Люблинської Унії далі). Лекції з історії України зобов'язані були слухати також студенти-філологи. На філологічному відділі заплановано було чотири підвідділи: а) слов'яно-український, б) германських мов, в) романських мов і г) класичний (грецька та латинська мова й література). Для викладів на класичному підвідділі запрошено досвідченого фахівця — проф. Петра, чеха за національністю.

З самого початку для позамісцевих студентів організовано гуртожиток на Лагерній вул. і при ньому студентську їдальню, яку провадили самі студенти і давали обіди за мінімальну оплату. 1919 року, коли кількість студентства дуже побільшала, а кошти прожитку в Кам'янці значно підскочили, влаштовано на кошти Благодійного Комітету ще одну їдальню для бідніших студентів — у Старому Місті, яке сполучалося з Новим Пляном (нова частина міста, де був університет і гуртожиток) т. зв. Новим Мостом (бо був ще Турецький Міст, що сполучав Старе Місто з Турецькою фортецею і провадив на Довжок і Оринін). Майже всі студенти українці, які не мали сталого заробітку, діставали повну або половинного розміру стипендію (повна дорівнювала 250 карб. на півріччя).

Під аспектом громадсько-політичним життя кам'янецького студентства протягом жовтня—грудня 1918. року не було дуже яскраве і різноманітне. Не помічалося виразного партійного зрізничування, не було якихсь бурхливих політичних сходин і віч у студентським середовищі. Єдиною більш-менш помітною політичною подією за цей час у Кам'янці була заміна губерніяльного і повітового староств (гетьманських) — комісаріятами і т. зв. державної варти — народною міліцією, що відбулася на першу вістку про повстання проти гетьмана.

Однієї ночі, здається, 17. листопада, до студентського гуртожитку прибув один старший віком студент, старшина армії УНР, і прочитав нам радіограму „Всім, всім, всім . . .“ — за підписом Винниченка й Петлюри — про повстання проти гетьмана. Ми швидко вишикувалися в колону і пройшли до університету, „щоб узяти участь в подіях“. Проте за півгодини нас повідомили, що „влада капітулювала“ і, отже, ніяких драматичних дій не очікується. Помогонівши трохи, ми затягли пісню і так з піснею рушили назад до свого гуртожитку. Аж другого дня нам стало відомо, що зміна влади в м. Кам'янці, а тим самим і на всьому Поділлі (оскільки Кам'янець був тоді губерніяльним центром Поділля) відбулася, так би мовити, телефонним способом: голова Губерніяльної Народної (земської) Управи В. К. Приходько іменем Управи запропонував телефоном губерніяльному старості п. Кисельову „здати губернію“ п. Григорієві Степурі, іменованому від Народної Управи на губерніяльного комісара безпеки. За це п. Кисельову і його помічникові обіцяно гарантію особистої безпеки. П. Кисельов, очевидно, вже знаючи про виступ проти гетьмана Січових Стрільців у Білій Церкві, ультимат Управи прийняв і владу в Кам'янці і губернії перебрав вищезазначений Гр. Степура.

Оскільки пригадую, прихильників гетьманського уряду не

було й серед студентства, а в місті хоч, може, й були, то сиділи тихо; тож не дивно, що „переворот“ відбувся в Кам'янці без жодного пролиття крові, а в самому університеті не було найменших інцидентів; вся професура лишилася на місцях, і наші студії тривали мирно далі.

Але громадсько-політичне життя кам'янецького студентства тепер помітно пожвавилало. В університеті утворилася з національно активних студентів Українська Громада, що відразу набула характеру загальностудентської репрезентації; утворився імпрозантний студентський чоловічий хор (диригентом був кол. студент Варшавського ун-ту В. Бесядовський); організовано друкування на цикло-стилі ряду курсів лекцій, читаних в університеті, що було важливе, оскільки підручних книжок і взагалі літератури до лекцій (та ще українською мовою) почувалася велика недостача. Заходами Громади почав виходити студентський журнал-місячник „Студентська Думка“, з досить різноманітним матеріалом.

Крім цього деяка частина студентів — з цього ж таки національно-українського активу — заангажувалася до праці в освітньому та видавничому відділах Губерніяльної і Повітової Народних Управ як референти й консультанти відділів, редактори мови, коректори тощо. Редактором „Життя Поділля“ — газети, що почала виходити в Кам'янці як орган місцевої „Просвіти“, також був уже згаданий раніш кам'янецький студент Володимир Січинський. (Пізніше редакцію „Життя Поділля“ перебрав прибулий з Києва проф. Михайло Грушевський, але це вже було перед самим відступом української влади за Збруч, у Галичину.

Десь на початку січня 1919 р. до Кам'янця прибули два чи три представники київського Студентського полку, щоб агітувати за створення такого полку і в нас, тобто з студентів Кам'янецького ун-ту. Мотивувалося це тим, що український уряд потребує бойових одиниць, хоч і невеликих числом, але міцних духом, з чіткою національною свідомістю і цілком відданих ідеї УНР. Промовці кияни не ховали, що в центрі України тепер повторювалася та сама картина, що рік тому, взимку 1917. року: українські військові частини, які так швидко розрослися за місяць боротьби проти гетьмана, тануть з дня на день, самочинно розходяться або навіть переходять на бік большевиків чи різних „отаманів“ українського гуляйпільля. Навіть на ті частини, що позірно ще зберігають дисципліну і послух українському Урядові, цілком покладатись не можна. Тому мусить взяти зброю і стати в лави оборонців української державної самостійности свідома українська інтелігенція, студентська в першу чергу. Такий був, стисло кажучи, зміст промов прибулих київських студентів.

Виступи кам'янчан у відповідь не заперечували аргументації киян, ні самої потреби такого полку. Та проте до створення його в Кам'янці тоді не дійшло. Річ у тому, що — як вже було сказано — значна частина патріотично настроєних студентів, поруч із навчанням, працювала й ще в різних українських установах та організаціях. Ці студенти мали правø вважати, що полишити цю свою працю і піти до війська вони не можуть, з уваги на кричущу недостачу кадрів української молоді держави. А студентство „українофільське“, вчорашні „малороси“ і „общероси“, як і студенти неукраїнського походження — не мали ніякої охоти класти голови за українську державу, бо їм, зрештою, було „всьоравно“. Давав себе

відчути також гіпноз ще тоді не скомпромітованих до краю большевицьких „дуже революційних“ гасел.

За якийсь тиждень після цього через Кам'янець на захід, в сторону Збруча, переходив Гуцульський Кіш, що, здається, мав узяти участь в боях УГА проти поляків у Галичині. У чорних шапках-папах, обвітрені і запалені сонцем молодці Гуцульського Коша справляли на нас, студентів, незабутнє враження. Тепер вже майже щотижня приходили до Кам'янця щораз нові й здебільша тривожні вістки. Атмосфера в місті густішала, температура підносилась. Стало відомо, що в місті існує і діє підпільний большевицький комітет. Дехто з студентів уже бачив і читав його листівки, розкидані невідомо ким біля станції та на мості, що з'єднував Новий Плян з Старим Містом.

Ще через кілька днів поширилася чутка про викриття большевицької організації серед вояків подільського гарматного полку та серед загону басарабських повстанців, ядро якого становили українські патріоти з Хотинщини, на півночі Басарабії, що незадовго перед тим вчинили одчайдушний спротив румунським окупантам і по нерівнім змаганні втекли через Дністер на Кам'янецьчину. Це було ядро, але до нього налипло багато пробольшевицьких і просто авантюристичних елементів. (Між іншим, у згаданім хотинським повстанні проти румунського війська видатну роль відігравав українець Сіяк, кол. старшина австрійської армії, тоді ще український соц.-демократ; пізніше він вступив до КП(б)У і був ректором Лінгвістичного Інституту в Києві; зліквідований НКВД десь у часі ліквідації „скрипниківщини“). Студенти, що працювали коло університетських видань, у пресі та мали стичність із друкарнями, приносили вістки про большевицькі настрої серед робітників обох кам'янецьких друкарень: Губерніяльного Земства в Старому Місті й Свято-Троїцького Братства на Новім Плянї. Перевірити всі ці чутки нам, студентам, було важко, а тому вони спричиняли неспокій і тривогу в нашій середовищі.

Розмови та дискусії на політичні теми серед студентства тепер почастишали. Молодші студенти, недосвідчені в політичних справах і питаннях, шукали слів поради, що могли б їх напутити, шукали яскравих, переконливих усних і друкованих заяв і виступів представників влади, представників українських політичних партій, — але їх майже не було. Принаймні, щодо самого Кам'янця, можу сміло твердити, що ніякої широкої пропагандивної акції збоку української влади не проваджено, не використано для цього наявні кадри свідомого студентства. Скрізь почувалася якась непевність і розгубленість. З такої атмосфери користали большевицькі агенти, що проникли в середовище студентства, розсіваючи тут і там „протипетлюрівську“ літературу і сугеруючи, здебільшого ніби в розмовах „між іншим“, думки про неминучий крах УНР. Коли пригадати тепер, як задалеко толеровано було цю пробольшевицьку шептану пропаганду хоча б у середовищі кам'янецького студентства, як мляво реаговано на викриті тоді в місті большевицькі „ячейки“, то мимоволі приходить на думку порівняння з тим жорстоким обручем „красного терору“, що ним здушили всі прояви життя кам'янчан большевики по оволодінні містом через пару-другу тижнів. Як би там не було, а багато студентів почали „лівити“; організувався — переважно з невизначних щодо національного обличчя студентів — так зв. „общесоціалістическій блок“

(на чолі його стояв студент-математик Розенкранц), що оповіщення про свої сходини писав російською й українською мовами або навіть тільки російською. Виклади, проте, відбувалися більш-менш нормально, а громадсько-професійне життя студентства й далі головню зосереджувалося в Українській Студентській Громаді, на чолі якої стояла Рада з декількох старших віком студентів (Сергій Козицький — автор шкільної читанки „Сніп“, Воронеж — автор Букваря, Корчак-Чепурківський і ін.).

Так минув лютий і більша частина березня 1919 р. В кінці березня большевицький фронт підкотився на кільканадцять кілометрів від Кам'янця і в місті стала помітніша наявність українського війська. Тут і там в очі впадали кольоритні постаті озброєних вершників у малинових і синіх жупанах, чорних і сірих шапках з червоними та жовтими шліками ззаду. Це були, як казали, відділи „Запорізької Січі“, що нею командував „батько“ Божко, уславлений своїм завзяттям і дивацтвами. (Говорили, що він не визнавав іншої зброї, крім шаблі, і розписувався лише гусячим пером). Не зважаючи на присутність цих „одчайдухів“, скоро стало відомо, що боронити Кам'янець українське військо не буде, а відійде за Збруч.

І, справді, одного дня в місті почалась гарматня і рушнична стрільнина. Стріляли в різних місцях і важко було зорієнтуватися, звідки наступає ворог. У нашім гуртожитку знайшлися студенти, які не могли витерпіти; їм кортіло швидше довідатись що і як — і вони „пішли в розвідку“. Незабаром повернувшись, вони інформували своїх спраглих повни колег, що з гармат стріляли таки свої „перекинчики“ — солдати Подільського гарматного полку, б'ючи заскочені цим українські частини, що відходили на північний захід, в напрямку міста Ориніна. Таким чином ствердилася попередня опінія кам'янчан про цей полк, що він збольшевичений. Рушничні ж постріли в окремих ділянках міста були ділом новоспечених „красногвардійців“ з різного міського шумовиння та збольшевичених вояків басарабського повстанського загону. (Як уже згадувалось, цей загін обріс большевицькими агентами й різним авантюриницьким набродом і тому був українською владою розпущений місяць-півтора перед цими подіями). Стріляли також недовго, але „серйозно“, на залізничній станції, що була за якийсь кілометр від міста. І там були наші „розвідчики“ і розповіли, що то була „стрільба для фасону“, тобто не скерована в жодну ціль, бо ніяких українських вояків на обрії вже не було. Отже командир панцерного поїзду, що привіз відділ большевицької піхоти, дав наказ солдатам вистрілити вгору, викидаючи на землю порожні „обойми“ і вигукуючи перед здивованим натовпом міських хлопчаків: „Канец петлюровщине!“.

На другий чи на третій день група студентів пішла на мітинг у Старому Місті, коло „Совета Рабочих і Солдатських Депутатов“, що якстій вродився переважно з молодих жидівських півінтелігентів і крамарів (як уже згадувалось, у Кам'янці не було фабричних підприємств, отже і фабричних робітників, за винятком двох десятків друкарів і двох десятків робітників слюсарно-механічної майстерні „Мотор“); та головою „Совдепа“ був офіційно українець, якийсь Самулевич, що промовляв доброю українською мовою.

Перший прихід большевиків до Кам'янця не потяг за собою дуже значних змін у складі студентства, поминаючи вільних слу-

хачів (ряди цих катастрофально поменшали). З дійсних студентів евакуювалися за Збруч лише ті, яких родини виїжджали, та ще ті, що працювали в урядових українських установах, і то не всі. Виклади відбувалися майже нормально — не було лише ректора (проф. Огієнка) і професора клясичних мов Петра, що виїхав до Чехії.

Але за якийсь тиждень почалися в місті арешти, що не оминули й університету. Одного дня ми довідалися, що в університеті є вже „політком“ (політичний комісар). Був ним наш такий студент природничого факультету А. Волянський, із колишніх кам'янецьких семінаристів, з повіської родини. До революції він очолював український нелегальний гурток у семінарії, в 1917 році вступив у партію українських есерів, де згодом пристав до лівого крила; ліві есери фрондували проти Української Центральної Ради, а 1918 року в повстанні проти гетьмана вже діяли окремо від Українського Нац. Держ. Союзу і по утворенні Директорії повели проти неї боротьбу разом із більшовиками, цілком, до речі сказавши, наслідуючи їх у демагогічному стилі усної і писаної пропаганди (друкований орган часопис „Боротьба“, звідки й популярна назва „Боротьбісти“). А. Волянський був дуже здібною людиною і добрим організатором, але непогамований амбітник і кар'єрист. Із приходом більшовиків до Кам'янця він узяв найдіяльнішу участь у новоствореному міському „Совдепі“, репрезентуючи там студентство, а також був членом створеної більшовицькою владою міської „трійки“, що провадила вилучення для потреб червоної армії харчів і одягових залишків у квартирах „буржуїв“ і „петлюрівців“. Але в студентським середовищі Волянський був, як тоді висловлювалися, „не вредним хлопцем“, і йому дехто з студентів завдячував своєчасне попередження й уникнення арешту (шляхом негачинсі „змивки“ з Кам'янця).

Новий політком мав інструкцію творити якийсь студентський „Совдеп“, що мав би керувати всім життям і працею університету, в тім числі і навчально-педагогічною стороною. Але він, очевидно, розумів непотрібність і сміхотворність студентського „вгляду“ до навчально-педагогічних плянів та „контролю“ над професурою. Тому обмежився невеличкою реконструкцією існуючого загально-студентського органу, що дістав назву „Рада Студентських Представників“, і сам став на чолі Ради.

Через декілька днів до Кам'янця, як університетського міста, завітав сам нарком освіти В. Затонський. Коли він у супроводі декількох професорів і лекторів оглядав аудиторії й кабінети, то звернув увагу на велику стінну таблицю-показник, що мав наголовок „Найвидатніші діячі Поділля“ і містив щось понад два десятки прізвищ державно-політичних і культурно-громадських діячів, письменників і учених. На самому кінці таблиці стояло: „Володимир Затонський — народний комісар освіти за часів більшовизму“. Безпосередно перед тим стояло, здається, прізвище протоієрея Сіциньського, історика м. Кам'янця і Поділля. Перебігши очима до кінця показника, В. Затонський задоволено-іронічно посміхнувся і промовив: „Нічево себе компанія для більшовіцького наркома!“.

На другий чи третій день по приїзді В. Затонський промовляв на великому мітингу в Шевченківському (до революції Пушкінському) народному домі, що був місцем театральних вистав. Народний дім стояв на Новім Пляні, порівнюючи недалеко від уні-

верситету, і студентів на мітингу було досить багато. Але по закінченні мітингу на обличчях майже всіх студентів було помітне розчарування. В. Затонський промовляв по-російськи у дусі звичайної большевицької демагогії, а про український національний рух висловився дослівно так: „Так називається українське національне двіженіє видумалі семінаристи і поштово-телеграфніє чиновнікі“.

Після такої промови наркома нам ясно стало, що большевицька влада — таки справжня окупаційна влада Москви й українську національну культуру вона лише терпить до часу, очікуючи слушного моменту до її розгрому. Не дивниця, що протягом найближчих кількох днів декілька студентів потай перебрали Збруч (він взагалі мілкий і плисти доводиться лише місцями, якусь пару метрів) і приєдналися до українського війська, що стояло зараз же на галицькім боці Збруча.

Не пригадую точно, але, здається, ці перебіжники поклали початок регулярній сигнально-розвідковій службі, яка зорганізувалася і діяла на відтинку Кам'янець—Збруч від с. Іванове Пустя до м. Скала. Передатними пунктами були м. Оринін і с. Жердя (по дорозі на Лянцкорунь). Загалом же большевики не почували себе певно в Кам'янці й околицях і тому падуживали терором, проклямуючи його цілком одверто: одного дня на афішних стовпах, стінах наріжних домів і парканах мешканці міста читали спільне оповіщення „Совета Рабочіх і Солдатскіх Депутатов“ і „Командовання Камянецкого Боевого Участка“, що починалося такими словами: „С целью пресечь контрреволюционные вылазки обнаглевшего петлюровского охвостья, поддерживаемого из-за Збруча, в г. Камянце и усдзе объявляется с сего дня красний террор“.

Стара, ще царської будови, в'язниця була вже переповнена і арештованих поміщали в підвалах, де кілька садистів з місцевої „чрезвычайки“ нещадно тортурували свої жертви. Особливо багато чуток ходило про лютість кам'янецької чекістки Фані. (д. б.)

Ігор Костецький

Михайло Орест

(50 РОКІВ ЖИТТЯ — 25 РОКІВ ТВОРЧОСТИ)

Коли представник якогось виразного, крайнього напряму мистецької творчости пише про представника напряму протилежного, то це може бути або гострий напад, або вияв шукання певного компромісу. Прикладом першого типу взаємнення служить хоч би гостра й несправедлива оцінка живого Георгія Іванова щойно померлого В'ячеслава Іванова. Приклад другий: виступ Миколи Хвилювого на захист Миколи Зерова.

У даному разі ні те, ні друге.

З певного часу я лелію думку випустити книгу на два розділи: „Мої західняки“ і „Мої східняки“. Особистості духового українства, що мали б стати за предмет першої частини — це Маланюк, Клен, Ольжич, Самчук. Другої частини: Барка, Осьмачка, Зуєвський, Лиман. До першої частини був би доданий Косач, західняцько-східняцький автор, вічно болюча тема нашого еміграційного

літературознавства. Додатком до частини другої, — як може бути додатком удар останньої. цинобри по жовтогарячо-малиновому візерунку — є Михайло Орест.

Мій Михайло Орест, отже, не є щось вимушене. Радше це щось вигадане. Ще радше: уроєне. А тим самим — з дозволу читача — щось гостро суб'єктивне, може, високою мірою несправедливе. Не є академічна моя стаття з приводу ювілею, що припадає на кінець листопада цього року, немає в ній відповідної систематизації аналіз і цитат. І то не тому, що я ворог канонічної критики, а лише тому, що я не здатен писати так, академічно, про явище, в яке я не закоханий. Як літератор — не критик-професіонал — я маю право на кохання, не лише на саму констатацію.

До Ореста я маю глибоку пошану, може найглибшу з усіх пошан до моїх поетичних сучасників. Проте, пошану до поета я відчую також емоційно. Нехай читач дозволить на вияв цієї пошани не у формі заокругленого дослідження, що майстерно зроблять до дня ювілею поетового інші, а на побіжні нотування: форма, на якій я спинився по довгих ваганнях, форма, в якій мені, можливо, найщасливіше дасться вхопити саме те, що я хотів би вхопити й віддати в Орестові, поетові будь-що-будь не мого стилю, форма, яка, найправдоподібніше, наблизить моє відчуття цього поета до його дійсної суті, кризь — як це буває при русі дерев'яної згориспадної фірани — непомильний промінь сонця.

Тим більше, що це письмо про Ореста — поза пляном. Це не те, що я хотів би включити в цикл. Цикл взагалі, мабуть, не існуватиме. Дещо вже написано, але воно існуватиме порізно, бо до решти особистостей я або змінився, або насторожився за їхні останні твори.

*

Атмосфера навколо Миколи Зерова явила собою реальну можливість існувати явищу поза революцією, тобто — всупереч будь-яким змінам у соціальному, громадському, зовнішньому житті. Михайло Орест — явище асоціальне. Це поет для себе. Він нічого спільного не має з так званими поетами-трибунами („вулиці — наші пензлі, площі — палітри"), тим менше з нашими недовченими, недосконалими епігонами „трибунства". Михайло Орест — поет для себе.

*

Атмосфера навколо Миколи Зерова витворила тип творчості. Це збіглося з тим моментом, коли було перекладено основний прошивний удар по малоросіянству, по теорії культурної єдності трьох Русей з Україною як провінційною базою постачання потрібних у певні моменти сил. Удар — українською літературною мовою. Ніхто в неї не вірив, ще 1917. Усі сміялися з мови універсалів Центральної Ради й відозв Гетьмана. Але Зеров у цей час уже не тільки жив, але й писав. Водночас із ним ранній Павло Тичина зробив те, чого культурні нації на етапах свого становлення досягають протягом півсторіч і цілих сторіч. Тичина ж бо в один мент — дослівно — блиснув українським футуризмом, дадаїзмом, експресіонізмом — у тій модерній мові, що її щойно здобували й закріплювали Зеров, Ніковський і люди їх типу.

Український геній викричав своє в ту коротку мить, коли йому трапилася нагода на те. І Микола Зеров, Андрій Ніковський і люди їх типу санкціонували це в нормах.

Санкціонування Михайло Орест сприйняв із перших рук, за правом первородства. Звичайно ж, його не можна віднести до категорії „східняк“ чи „західняк“, вони бо з Зеровом — і з усім „п'ятірним іроном“ — творці мови елітарної, тобто соборної. „Східняк“ Орест лише територіяльно. Я вживаю тут цих „розовицьких“ термінів тільки з тим, що не вірю, не хочу вірити, щоб у соборній Україні мова знівельовалася. „Імперськість“ нової руської, тобто, літературної мови мала б виявитися в її якраз диференційованому багатстві, це була б її місія. На благо українській ментальності — ще більше членувань: „полтавчанство“ — „лемківчанство“; „гуцули“ — „чорноморці“; „Харків“ — „Львів“. Для чого? Для того, щоб прекрасна наша культурна, всеоб'ємна, самовистачальна мова творилася з різких протилежностей. Для того, щоб тут, уперше в історії, здійснений був принцип свободи особистості перед Богом, кожної, яка усвідомлювала б, що творить мову, і для якої одного разу настає священний день: свідомий вислів спільно, у слові, з собою подібними. „В началі бі слово“. Нація — насамперед слово. Невидана збірка Михайла Ореста має назву: „Держава слова“.

*

Можна виписувати і складати цілі уступи з самих лише слів, рідких раритетів, призбираних Орестом, і м'яких, обережних неологізмів, ним витворених. Це можна робити вже й сьогодні навіть чисто для гри, для розваги, як ото складають оповідання, якого всі слова починаються з „п“ („Парус піднято. Пірати побігли по покладі — —“), або як ото у XVIII сторіччі Гаврило Державин, захлапуючись від багатства щойно розвиненої ним „общероської“ мови, міг складати поезії, наприклад, без єдиного „р“ („если бь милыя дѣвицы — —“) або щось подібне. За Орестом уже сьогодні, не вживаючи ані одного російського слова, можна наново перекласти всього Шекспіра від початку до кінця всі 37 п'єс, з їх тисячами слів, додаючи ще до цього такі шедеври сумнівношекспіристики, як „Йоркшайрська трагедія“, як прекрасна й бажана для сьогодиньного українського виконання драма „Блудний син Лондону“ тощо. Звичайно ж — Біблію, і Іліаду, і Єрусалим Визволений, і Втрачений Рай. Не кажу вже про твори Барбе д'Оревії, Діккенса й Едшміда, твори, що їх споборники Орестові не тільки перекладали в 20 роках, але й видали на світ Божий.

Отже, Орест як культурник. Вживаємо цього терміну, запроваджені старим Кулішем на принципову відміну від терміну „просвітняний“ — свідомо. Михайло Орест є складовою частиною того явища нашої культури, якого кришталева сутність розкривається саме в такі періоди нашого духового життя, як оце тепер на еміграції: коли з одного боку весь світ та й нас самих — із сторони — намагаються переконати про нашу невідривну залежність від загально-російської культури, а з другого боку велика купа наших просвітян, модерного емігрантського тигля, своїми вимогами писати „просто“, „популярно“, „зрозуміло для народу“, рекомендує чудовий провінційний пендант до тверджень неділимців. Бо, мовляв, мовні експерименти, всі ці словесні викрутаси, вишукування раритетів, футуризми, сюрреалізми й подібні „камбрбути“, це все для „імперської“ культури й мови, для „державних народів“; нам же личить — своє, рідне. Котляревський, Нечуй-Левицький, а в кращому випадку Олесь. Ну й гаразд, підсумовують неділимці, творити модерну культуру будемо „ми“, і Хлебніков з Пастернаком

„наші“ і „нам“, і Джойс із Прустом також у перекладі на „нашу“ мову, „ви“ постачайте нам вряди-годи для різnorodности „імперської культури“ і для нашого „увеселення“ — „Наталку-Полтавку“. Так „удома“ при всіх режимах, так і на вигнанні. І ось у цій ситуації Орест і йому подібні являють собою отой метр-прототип, що єдино прикладанням до нього, порівнянням з ним дається відмітити стан нашої культури — сучасний стан розвиненого, розгорненого, розрослого, самостійного українського культурного слова.

Я сказав: Орест — поет для себе. Приблизно від 1910 року (дата виходу першої збірки Рильського) по 1930 (початок розгрому українських культурних сил) у нас тривав період величезного піднесення. За це двадцятиліття, для характеристики якого Ю. Дивич вигадав термін „розстріляне відродження“, духовна Україна довела, до чого вона здібна в умовах навіть півсвободи. У творенні модерної української культури взяли участь тисячі особистостей, глибоко обдарованих з природи, які водночас самі навчалися, наполегливо вдосконалювали себе в усіх ділянках, що їх тоді молодим українським силам належало опанувати, будували свою фіктивну „радянську“ державу. Оцю недовершеність, мовити б, нерафінованість процесу творення, який був разом з тим і процесом навчання, знати дослівно на кожному тодішньому діячеві, хоч би з того колосального нагромадження непереверених ще і несистематизованих імен і цитат, що ними хизується у своїх виступах тодішня наша критика, публіцистика, есеїстика та й сама мистецька проза. Кінець-кінцем це створилося в певний стиль, стиль тепераментного, патетичного, кольористого ваплітанства, з усіма його плюсами й мінусами, з його послідовними в суті, але зовні несподівано різкими досягненнями і з його численними позлітками, яких дешевину й несмак хочуть прищепити нашій культурі ще й сьогодні дехто з упертих заплітаних на еміграції. Це було те, що називається „стилем доби“, всіми своїми фібрами зв'язаним і залежним від доби, від її неволі, від її кривого спалаху та занепаду, тобто від її екзальтованої, невідготованої і, в суті речі, в усіх випадках шкідливої соціальної революції. І щастя наше, що тоді, як то буває за всіх „діб“, існувала незалежна від доби, залежна винятково від самої себе, творена в собі й для себе культура. Щастя наше, що існує вона й тепер, серед нас... Інакше ми не в стані були б через хаос „прогресів“, „розквітів“, „занепадів“ і „відроджень“ простягнути дійсну сталеву нить модерної культурної традиції від Куліша до наших днів. Тоді, в добу піднесення, законодавцями культури були діячі типу Зерова, сьогодні, в оточенні культурного занепаду еміграції, це — за спадкоємством — діячі типу Ореста.

Наш так званий масовий читач навіть пересічного уявлення не має, скільки зробила ця — сьогодні п'ятдесятилітня — людина в царині нашого слова. Самого того, що зробив Орест у самотній своїй авгсбурзькій келії останніх чотирьох-п'ятих років, якби його опублікувати, вистачило б з наскою, щоб перекинути на карк усі балачки про „малоросійський діалект“, балачки, що, на жаль, живуть повним життям ще сьогодні, як серед „чужих“, так і серед „своїх“ по таборах еміграції. Вистачило б для тих, хто називають себе українцями, бо народилися в Харкові чи Полтаві, а не знають сьогодні, як сказати по-українському „непреодолимые препятствия“. Вистачило б для тих лінивих, хто вважають, що речі поважні, або речі компліковано-інтимні надаються до висловлення тільки „общеру-

ською мовою“, що мова українська надається тільки до розваги, до анекдот, до жартів, до окремих цитат. Вистачило б для тих переконаних у неподільності руської культури, які не підозрівають, скільки неописаних відмінностей, скільки чудових поправок, скільки невимовної своєрідності, скільки багатющої потенції міститься в українському культурному варіанті супроти московсько-російського — для себе й для світу, — скільки міститься сили в українській культурній мові, яка жодною мірою не збирається зрікатись своїх руських джерел, — супроти того імперіяльного варіанту мови Ломоносова й Пушкіна, який сьогодні остаточно закріпився у фразеології большевицької бюрократії, а на еміграції не в стані видати з себе геть аж нічого, що розвивало б далі здобутки Хлебнікова й Пастернака.

Я, що сам відчуваю непоборну пристрасть до вигадкування слів, до реформації й декомпозиції слів, до зривання з них огладженої шкаралуші, — я подивляю Ореста, як він у цілковито іншому стилі, не бувши аж ніяк ані футуристом, ані дадаїстом, любовно (це слово тут заслабе), з китайською деталізованістю, з якоюсь просто гістеричною мовчазною несамовитістю вишукує пні, добирає коріння, портає картки академічних словників і заповнює маленькі сторінки нотатників, підсумовує підслухані синтаксичні раритети і кимсь підказані лексичні яскри, щоб потім усе це точно й уважно увести в той складний казковий вінець слова, що його він майструє ось уже протягом чвертьстоліття. Неперевершені зразки мовного розкошування містяться і в двох його невиданих збірках — „Держава Слова“ і „Гість і господа“, — і в багатьох перекладах (понад 200) з німецьких поетів, і в перекладах з поетів французьких, що до них тепер узявся Орест (Бодлер, Верлен) і в зразках перекладної прози (Рімке, Гессе) і в небагатьох статтях, що з'явилися були друком за часи еміграції.

Орест — культурник.

Кожна духовна особистість увиходить у якийсь круг вивершення, вона належна до певної орбіти, як планета. У системі людських світоглядів діяльність людини це, в суті речі, боротьба за самовизначення. По довгих ходіннях інтелектуальною кривою я, наприклад, вигадав сам для себе таке визначення: космополіт української мовної культури. Якщо йде спеціально про українську культурну мову, то, без усякого сумніву, друга частина формули характеризувала б саме Ореста і то з куди більшим правом. Проте, коли мова про першу частину формули для світогляду Орестового, то, на мою думку, він цілком виразно належить до певного національного циклу. Це — світ німецького духового романтизму.

Ця належність безсумнівна, на мій погляд, і в достоїнствах, і в хибах Орестової творчості. Звичайно ж, коли говориться тут про „хиби“, то це термін досить неточний у прикладанні до майстра. Це, самозрозуміло, чисто емотивне відчуття того, що „подобається“ і що „не подобається“ в поетовій творчості, коли я говорю, що „хибою“ Новалиса і друзів, зокрема у їх віршовій творчості, було називання ідеалу наймення, в чолі, простолінійно, тобто, з естетичного погляду — плоско. Експресіоністи, які стоять на другому краю романтичного циклу, підтьобнуті паризькою культурою символізму, робили це вже куди рафінованіше, проте первородний гріх (повторюю: лише з чисто естетичного погляду) знати й на них.

Знати його й на Орестові, який сприйняв романтиків, звичайно ж, через Гайма, Верфеля, Майрінка й Едшміда. Раз-у-раз трапляються у нього вірші, де поминено „пакувальний матеріал“ ілюзорного образу, де біле названо білим і чоне чорним, але не дано поетичної асоціації „білого“ й „чорного“. В деяких віршованих афоризмах це, як на мене, межує навіть з хрестоматійною банальністю:

Час бережи. Неподібний до інших це скарб: не зростає
Він, а загубиш його, то не віднайдеш ніде.

Справа либонь у тому, що романтизм як світогляд, це ціла традиція, але романтичної поетики в суворому сенсі не існує, суттю, й до сьогодні. Тимто романтики користуються різною поетикою, в більшості поетикою класицистичною (робить це й Орест), а ця вже має, своєю чергою, залізні закони, за одним з яких — найголовнішим — ідея й образ завжди тотожні. Раціоналістична ідея почуває себе в класицистичних шатах як удома. Але між класицистичною формою і романтичною ідеєю, при намаганні їх сполучити, відбувається неминучий розрив.

Прихильник і прихильник світоглядowego романтизму, я цілком тов солідарний з Орестом в його ідеях. При особистих зустрічах я з насолодою слухаю його скоромовний, безладний виклад, ніби з постійної й безперервної намови звище (бо Орест і зовні — характеристичний романтик), виклад про ідею, що панує над усім і творить світи, про божественність творення, про силу людського „натуроргану“. Надзвичайно пасують до кругу Орестових думок слова, що їх сказав український містик Володимир (Шаян) у статті про його творчість („Орден“, ч. 8. жовтень 1945): „На вістрі свого лицарського копія побачив він відблиск Граля“.

Але коли ці ідеї перетворюються на поетичний образ, настає важка боротьба. На мою думку, нехай це й парадокс, найсильніші поетично ті поезії Орестові, що їх творивши, він не думає безпосередньо за ідею. Там образи раптом випростуються з-під тягару класицистичної закономірності, ростуть по-своєму, набувають на силі, на розгоні, на ритмі, на римі. І тоді поезія стає поезією.

Прошу до уваги моє застереження: термін класицизм я всюди тут вживаю на означення тільки певного поетичного стилю, що до нього я особисто байдужий; але в жодному разі не на означення ступення інтелектуально-поетичної майстерності. Бо, за загальною термінологією, „класичним“ може бути, наприклад, символізм, тобто, якраз той стиль, який либонь найбільше пасує до романтичного світогляду і в якому Орест, як на мене, створив найсильніші свої речі.

*

Але, в такому разі, якщо вже мова про чисту поезію — то Орест-культурник і Орест-світоглядовець це ще не сам Орест-поет! Тож чи є він тим поетом, що його хочеться читати по всьому, ввечорі, восени, коли впадає в минуле день сей, а до наступного ще прірва ночі? Коли все у вас звертається до незмірного, до спраги за іншими сполученнями й іншими числами, за чистим ходом і розгалуженням слова — і смію пласко висловитись: рідного слова? Чи є в нас дійсні поети, які дійсно стоять над дійсністю — над тим, що звичайно зветься дійсністю?

Про Сезана відомо, що він помер, сидівши на кріслі і читавши „Аталію“ Расіна. Це щаслива смерть, я хотів би собі такої — ска-

жімо, десь по виконанні несамовитих обов'язків, по вивершенні бодай головної частини задуманого на ціле життя, в тиші життєвого вечора, з томом Барки на колінах. Але, звичайно, красною смертю була б і та, яка змилосердилася б на усунення павзи між своєю дійсністю і дійсністю чудової поезії Орестової, що її читалося б із забуттям життя й смерти часу, ось такої наприклад, — друга з двох цитат на ввесь цей етюд:

Вечора меч над обрієм хмари розтяв,
    болючий меч;
    кривавляться хмари, не гаснуть хмари —
        і спокою нема
    в небесах, на землі, ні на серці.

Коли ж із розраних хмар
    витече в безвість остання кров,
        на місто наляже тьма,
            і в нього примчить
                понурий і рвучкий
                    вітер.

І буде битися тяжко в мости
    безлюдні і темні,
    де стоїть самотня
        моя душа.

І буде кричати вітер,
    що бенкет справлятиме смерть
    завтра, позавтра і завтра стократ.

В небесах, на землі і в серці
    ночі мечі...

Душе душі і світло счей,
    далеке світло,
    далека моя!
Завтра може загибель
моє життя не мине.

В чистій молитві своїй
згадай мене!

Плідне новаторство в мистецтві — це вичуття границь, яких не вільно переступити.

Основним завданням критики є пізнати, чи поет їздить на пегазі, чи на ослі.

Р. Єндик. Бенкет. 1951.

Рецензії

Канцелярська мова Великого Князівства Литовського.

(До питання культурного обличчя литовсько-руської держави)

В видавництві норвезької Академії Наук в Осло (Skifter utgitt av Det Norske Videnskaps Akademi i Oslo. 1935. II. Historisk-filosofisk klasse) надруковано німецькою мовою працю Хр. С. Станга п. н. Die westrussische Kanzleisprache des Grossfürstentums Litauen.

Хоч написана в аспекті мовознавчого досліду, ця праця має чималий інтерес для наших істориків, особливо тих, що вивчають „литовсько-руську“ добу. А відомо, що ця доба є одною з цікавіших і то не тільки в українській історії. Політично ця чимала литовська держава в великій мірі продовжувала культурні традиції українських земель, які здебільша добровільно в неї включилися, принісши з собою старшу і вищу культуру.

Зовнішнім і дуже яскравим висловом цього рідкого явища була урядова мова Великого Князівства Литовського, власне українська мова. На тлі мовних непогоджень і виникала головним чином розбіжність поглядів української, білоруської і російської науки на культурне батьківство тієї доби, що дозволяє теж на більше чи менше методологічно оправдані державно-політичні висновки. З уваги на те, що головним полем цього бою є культура тієї просторої держави, питання мови, якої вживали в державних урядах і яка стала розговорною мовою усієї зверхньої верстви населення, musiało зайняти одне з передових місць у цій складній проблемі.

Тому, що ця праця належить властиво до мовознавчої літератури, обмежимося тільки до загального розгляду, залишаючи нашим мовознавцям оцінку (філологічної) методи дослідження автора та з нею нерозривно зв'язаних висновків його роботи.

Працю Станга можна оцінити назагал позитивно, проте находимо в ній деякі недоліки, а передусім фальшиву

національну термінологію. Інколи автор вживає науково оправданої термінології, не гордуючи й назвою „український“, але здебільша додержується термінів „Росія“, „російський“, для означення території, населення і мови на схід і південь від корінних литовських земель. Очевидно, автор не розрізняє або не все і не гаразд розрізняє поняття „руський“ (старо-руський) від „російський“ і з цього виходить плутання понять, шкідлива зокрема в мовознавчій праці і то в такій, що ставить собі завдання встановити мову, якої вживали в державних урядах Великого Князівства Литовського.

Друге, що помітно зменшує вартість обговорюваної праці є обмеженість поля дослідження: джерельно і часово.

Автор не досліджував зовсім приватних грамот, а з публічних обмежився лише до велико-княжих. Поза ними так і остався недосліджений такий незвичайно важний для цієї теми джерельний матеріал, як судові акти, книги урядових записів і ін. Чи не з найбільшою шкодою для праці автор не втягнув до свого дослідного матеріалу всі три Литовські Статути, мотивуючи це непереконливо тим, що є різні списки Статутів, і насамперед треба було б встановити їх первісний матеріал усі три Литовські Статути, писані „руською“ мовою й дослідження сперте на цьому великому й дуже важливому матеріалі багато підвищило б вартість авторових висновків. Йде бо в цьому випадку не про одну з багатьох грамот велико-княжої канцелярії, спрямовану до одної чи не великої кількості окремих осіб, а про найвищої ранги державний закон, призначений для найширших верств населення. Це має незвичайно велике значення для теми, яку взявся опрацювати автор. Тому його працю не можна вважати вповні вичерпною, які б важливі й не були його висновки на основі обмеженого матеріалу.

З цього погляду назва праці є неточна. Йде радше про мову велико-княжої канцелярії, ніж про загальну

канцелярську, тобто державну мову цілого Великого Князівства. Хоч при цьому і не треба забувати, що її в великій мірі й визначувала мова, яка обов'язувала й вживалася на велико-княжому дворі, тобто в державному центрі.

Залишені поза межами досліджувані грамоти мають також безпосереднє відношення до теми праці. Але ще в більшій мірі вони могли б дати відповідь на неменш важливе питання, що стосується розмовної й письмової мови провідної верстви населення Вел. Кн. Литовського.

Праця обмежена також часово. Її початковий вихідний пункт (залежний від наявності певного джерельного матеріалу, який, на думку автора, зберігся щойно від Витовта) припадав на перелім 14. і 15. стол., хоч велика частина нелитовських, а втім і українських земель і населення були включені до Вел. Кн. Литовського ще надовго до Витовта за Гедиміна, Ольгерда і ін. Кінцева межа поля досліджування переходить 1632 р. цебто кінця володіння Жигмонта III хоч ще й по ній майже до самого кінця 17. стол. „руська“ мова осталася державною мовою Вел. Кн. Литовського.

З'ясувавши у вступі історичні факти поширення границь давнього Литовського Князівства на чужі етнографічні землі: українські, білоруські і російські, автор стверджує безсумнісну культурну вищість населення новоприлучених „руських“, передовсім українських земель над литовським етнографічним елементом. Досі немає ніякого доказу на те, щоб литовська мова була вживана в письмі, а єдиними грамотними громадянами Вел. Кн. Литовського були члени „руського“ духівництва, білого і чорного, яке одиноким в краю плекало друкарство. Отже нема дива, що урядовою мовою стала власне „руська“ мова. Вона спиралася в великій мірі на церковно-слов'янську, хоч у світських грамотах пробивався щораз міцніше вплив живої народної мови, і мова публічних грамот здебільша не була церковно-слов'янською, але

„руською“, що оставала під впливом церковно-слов'янських традицій.

Встановивши у вступі, що урядовою мовою Вел. Кн. Литовського була мова „західно-руська“, автор присвятив головну частину своєї праці ближчому визначенню тієї мови. На основі велико-князівських грамот, поділених на окремо встановлені періоди, автор доходить до цілого ряду цікавих висновків.

В найраніших збережених грамотах литовських князів напр. в договорі Ольгерда і його братів з Казимиром Великим 1366 р. вжито українсько- (в оригіналі малорусько-) галицьку мову. Але не у всіх. Нпр. в договорі Ольгерда, Кейстута і великого князя зі Смоленська з великим князем Дмитром Івановичем і його братом Володимиром Андрієвичем з 1371 р. слідно значний вплив російської (в оригіналі великоруської) мови. Але цей договір не був написаний в канцелярії Ольгерда, тому він і не має більшого значення для цього питання. Автім відомо, що державні грамоти в різних краях писали інколи в чужих мовах, зрозумілих для контрагента. Для прикладу наведемо грамоти польських королів для Литви й Галичини, писані майже постійно в мовах тих країв.

За часів Витовта мала рішальний вплив на мову досліджених автором грамот „південно-малоруська“ мова, якої вплив слід пояснити фактом, що в 13-14. ст. входить в склад Вел. Кн. Литовського „Волинь, яка виказувала найвищу культуру“ (стор. 21.) і в цей спосіб вплив Волині на культуру держави, втім і на її урядову мову є зовсім зрозумілий. Деякий вплив південно-волинського й галицького діалектів зберігся також за часів Казимира Ягайлончика (1447-1492), але це доба передовсім північно-волинського згл. південно-білоруського діалекту. Зате не помітно ніякого впливу російської мови, що тим більше підкреслює випадковість вжиття тієї мови в договорі з попередньої доби.

За Олександра і Жигмонта I (1492-1548) вироблена за Казимира канцелярська мова стабілізується. Панівними наріччями є північно-волинське згл.

південно-білоруське, що відповідає важливій ролі городів Луцька і Новгороду. Поволі перевагу здобуває білоруська мова.

В черговому періоді, що обнімає округло 100 літ, а саме за Жигмонта Августа, Степана Баторія і Жигмонта III (1518-1632) позначаються нові тенденції. Впливи південних земель уступають місце північним. Панівною мовою стає мова центральної білоруської території, що тяжить в сторону Вільна. Разом з цим в урядовій мові стрічаються щораз частіше полонізми, як вислід повільної, але консеквентної полонізації вищих верств населення Вел. Кн. Литовського. З часом ця мова стає диковинним новотвором, що повстав з помішання польської мови з „руською“ фонетикою й граматиною. Згодом навіть в азбуці застосовуються часто латинські літери. Але помимо цього до кінця 17. ст. зберігається офіційно й фактично „руська“ мова, як урядова мова держави. Кінець тому поставила шойно соймова ухвала з 1696 р. з її безсумнівним і категоричним наказом: „Pisarz powinien po Polsku, a nie po Rusku pisac“.

Праця Станга кінчається розділом про святочні формули в правних актах Вел. Кн. Литовського, який з темою студії зовсім не пов'язаний. Але незалежно від цього ця невелика розвідка, об'ємом 10-ти сторінок, напевно зацікавить наших правників, тим більше, що заторкнене питання ще зовсім не досліджене українськими дослідниками.

Д-р Яр. Падох

Іван Франко: Статті і матеріали. Збірник перший. МВО-СРСР. Львівський Університет ім. Івана Франка. Видання Львівського Державного Університету, 1948. 8°. стор. 198. Редакційна колегія: проф. В. І. Борковський (відповід. редактор), дійсн. член АН УРСР М. С. Возняк, проф. Р. М. Волков, доцент В. Ф. Воробйов (вчений секретар), доцент Е. В. Кротевич, проф. І. С. Свенціцький. Друкується за розпорядженням ректора університету, дійсн. члена АН УРСР Г. М. Савіна.

Іван Франко: Статті і матеріали. Збірник другий. МВО-СРСР. Львівський державний університет ім. Ів. Франка. Видання Львівського Державного Університету, 1949. 8°, стор. 230. Редакційна колегія: доцент А. С. Брагінець, дійсн. член АН УРСР М. С. Возняк, доцент В. Т. Дмитрук, дійсн. член АН УРСР Г. М. Савін (вдп. редактор). Друкується за розпорядженням ректора універс. дійсн. члена АН УРСР Г. М. Савіна.

Ми навісиме навели усі прізвища, щоб читач міг зорієнтуватись, скільки осіб мусить перевести контролю статей, що поміщені у цих збірниках, скільки осіб є відповідальними перед владою (читай: МВД) за те, що появилосся друком і повинно мати „наукову“ вартість. І коли порівняємо, що одного відповідального редактора в першому збірнику змінено на іншого в другому збірнику то стане ясно, що перший збірник стоїть вище від другого. І так воно справді є. Перший збірник складається з трьох частин: 1. Тексти, 2. Матеріали, 3. Слідом за творчістю. У відділі „тексти“ надруковано недокінчене оповідання Франка „Гуцульський король“ (на основі архівного матеріалу). Це оповідання, хоч і не докінчене, цінне в першу чергу добре скопченими типами і якщо воно справді згідне з оригіналом (а не сфальшоване) то свою вартість воно має. Цікава теж і чергова стаття, М. Возняка „До фолклорних занять І. Франка“, де автор доповнює працю пок. Ф. Колесси, що вийшла у Львові 1946 р. „Улюблені пісні І. Франка“. Проф. Возняк одначе подає тільки точні записи, але синтези в нього немає і тому ця стаття, що повинна б доповнити й оформити згадану працю Колесси, є тільки причинком до неї. Цікава є теж, з уваги на архівальний матеріал (урядові протоколи засідання філос. факультету львів. університ. з 1894 р.) статейка М. Возняка „Недопущення І. Франка до доцентури у львів. університеті“, але вона написана необ'єктивно та з відповідною „підливою“ в бік „буржуазних націоналістів“, так що її треба читати з певним застереженням, беручи ще

до уваги симпатії й антипатії автора до окремих осіб. Усі інші статті, за винятком статті Я. Яреми, „До проблеми ідейного змісту „ліричної драми“ І. Франка „Зів'яле листя“, зовсім беззастережні, це звичайна пропагандивна публіцистика, яка з наукою не має нічого спільного (статті О. Мороз, Я. Білоштан, О. Дея і К. Чумака). Натомість стаття Я. Яреми ще найбільш вартісна науковою статтю, правдивий вклад у франкознавство. Вона оригінальна й сміливо написана з відповідно провіреним науковим апаратом. Коли б усунути з неї всі „поклоні“ вбік матеріалізму, Леніна-Сталіна й „старшого брата“, вона сміло могла б мати місце в якому-будь західно-європейському науковому збірнику. І висновки автора не оклепані а науково-творчі.

Другий збірник слабший від першого й тільки відділ „З літературної спадщини І. Франка“, де маємо чотири статтей Возняка (Франкова перерібка драми Кальдерона, З початків реалізму І. Франка, До історії видань творів І. Франка та Знайдений початок листа Франка з 1881 р.) цікавий постільки, що в ньому надруковано речі з архіву Франка. Але невідомо, чи їх надруковано повністю, чи з пропусками. Всі інші статті (О. Дей: Фольклор у прозі бориславського циклу І. Ф., М. Шаповалова: Про Франкові переклади Шекспіра, В. Дмитрук: Франко про Родіщева, М. Білик: Давній Львів за „Роксолянкою“ Кльоновича в перекладі І. Ф., С. Щурат: Перші літературні спроби І. Ф.) наукової вартості не мають і можуть служити документом, як муситься писати на Україні: естетичні погляди Франка формували „російські революціонери-демократи“ (О. Дей) „праця Франка над робітничою тематикою має... зв'язок з „Капіталом“ Маркса (там же ст. 9.), „радянська література сприйняла й розвинула кращі традиції і принципи російської перекладацької школи в душі яких творив І. Франко“ (М. Шаповалова, стор. 62), „у зверненні до російського визвольного руху... формувався світогляд Франка“ (В. Дмитрук, стор. 69.). Переклад Кльо-

новича поданий частинно, а стаття С. Щурата, хоч і написана з відповідним науковим матеріалом не дала цього, що вимагає наукова аналіза, без сумніву, з уваги на ці ідеї революційного демократизму і соціалізму... Маркса й Енгельса, що окрилили його (Франка) високий літ“ (ст. 131).

У висновку треба сказати, що науковий дорібок Державного Університету імені цього ж І. Франка (з повним його архівом під рукою) у Львові за два роки дуже мізерний. Можна б радіти, що бодай деякі надруковані речі Франка побачили світ, але немає ніякої певності, що вони не попсовані, або не пофальшовані.

Гр. Лужницький

В. Янів: Шляхи (поезії). Пластове В-во „Молоде Життя“, Мюнхен, 1951, ст. 159. Обкладинка М. Білинського.

Ця збірка обіймає воєнні та повоєнні вірші автора, з того багато написаних у німецькій в'язниці. Янів належить до тих наших поетів, що з великою енергією, просто з пристрасстю, накидаються на слово як поетичний матеріал, але рідко коли досягають своєї мети: дати цілу досконалу поезію. Тут і там трапляються в нього чисто поетичні рядки, а все ж читач відчуває увесь той опір, що його ставить слово усім намаганням автора. Воно просто не хоче формуватися і авторові дуже часто доводиться заповняти строфи, спонукою яких нераз було чисто поетичне переживання, словесним матеріалом механічного порядку. Звідси й виринає той брак внутрішнього задоволення, поетичного насичення, що його не хоче давати поезія Янова. Тут теж і те провалля, яке, не зважаючи нераз на всю збуреність авторових почувань, залишається неперекинуте ніяким тривалим мостом чисто поетичних образів, спроможних утримати на собі кавалькаду тих його почувань.

Нам здається, що поезії Янова бракує хоч трохи винахідливості згаданих поетичних образів, тобто, вміння говорити не звичайною мовою, а символами. Коли він пише, напр., „волос

в тебе вже сивіє“, то це тільки ствердження факту, при якому уява не має просто що робити, це таке саме ствердження, як те, що листя є зелене або небо — синє, це — факти. Але коли Антонич, пишучи про троянди, каже, що „це вже не троянди, це вже суть сама — трояндність“ — то уява дістає відразу сильний поштовх, щоб усвідомити собі цей уже не факт, а символ, що стає фактом. Так само, коли Габріеля Містраль каже „попіл — вдова огню“, відразу постає ціла низка сполук, що витворюють гру уяви, того кінцевого і незаступного елементу чистої поезії. Тимчасом, у Янова годі помітити намагання творити такі чи інші поетичні образи, він іде шляхом опису своїх почувань, переповідання їх. Звідси всі неспівмірності в поезії цього автора, що, зрештою, володіє зовсім добре чисто технічними поетичними засобами.

Через цей брак поетичної образості та її культивзації вірші Янова замість згущуватися до вислову найконечнішого, набувають словами вишир і автор деколи просто заплутується в словесному механізмі („судилось блукати... без серця бабуні тепла“), або ж його вірш починає спливати надто легким і безжурним ритмом, як потічок по камінцях — там, де могла б бути ріка. Через те все поетова тематика — особливо патріотична і релігійна, не дістає належного вияву, велика тема захлистується в малій формі, неспроможній висловити суть речі. Нам здається, що при своїй значній опанованості вірша автор міг би давати твори з багато більшим поетичним поглибленням. Уже сам факт, що він випускає за розмірно короткий час збірку такої величини, доказує, що в нього ще переважає елемент кількості над якістю, тоді як тільки якість має вирішальне значення, згадати б тільки одну-єдину збілочку М. Драй-Хмари, якою він посів міцне і певне місце в історії української поезії.

Варто накінці звернути увагу на те, що англійський переклад назви збірки „Шляхи“ буде не „Lines“, як подано, а „Roads“.

С. Г.

Зеров, Микола. Каталептон. Редакція і післямова Михайла Ореста. Філадельфія. Видавництво „Київ“, 1951. 80 стор. Ціна 1 дол.

Поява цієї нової збірки поезій Миколи Зерова — це справді визначна подія в українській літературі на еміграції. Цінність цієї книжки становить не тільки високомистецька творчість М. Зерова а й фахова редакція Михайла Ореста, його післямова і цінні примітки, в яких читач знайде не тільки пояснення окремих слів, але й здобуде важливі відомості історико-літературного і біографічного характеру. Тексти вміщених поезій перевірено за оригіналами або за першодруками і часто використано пізніші редакції на підставі рукописів поета. Ця уважна текстологічна праця редактора ще більше підносить цінність цього видання.

„Каталептон“, це слово грецьке, що означає „залишки“, „рештки“. В античній літературі ця назва вживалася для означення „рештків“ літературних творів якогось автора, які не ввійшли в серію канонічних творів. Збірка „Каталептон“ включає всі оригінальні вірші Зерова, крім сонетів. В ній такі розділи: олександрити, елегічні дистихи, сонетоїди, пародії, епіграми, жарті, тощо.

В олександринах М. Зерова, не зважаючи на їх античні теми, мотиви й образи, знаходимо поетичний відгомін сучасного життя. Тут виразні натяки на тогочасну советську дійсність і становище в ній справжнього поета. В той час як нікчемні „ліїти“ „сплітали вінки нікчемних од“, поети-неоклясики па чолі з М. Зеровом „серед буденних справ і шкурної громади“

„В душі плекали сон далекої Геллади
І для окружних орд, для скитів-дикунів
Різьбили з мarmору невиданих богів“.

І цю дивну „різьбу“, дзвінку ясність поетичного слова, вічну свіжість, золоту соняшність і небесну блакить України, спокійну споглядливість і вчену мудрість знаходимо в поетичних творах „Каталептону“. В „олександринах“ поет малює яскравими

фарбами картини рідного краю: тут „високий рівний степ“ з зеленим рядом могил, і „мрійлива далечинь, що млою синіх крил чарує“, і „повітря з синього і золотого скла“, і „високий літній день“ з „синім небом“ і „жовтим сонцем“ і „синя синява вечора“ і „жовтий молодик“, і „сині плеса лиманів“ і „золотий дощ прим'ятого стебла“. Це сполучення синьої і жовтої барв домінує в рідних пейзажах і цими національними українськими кольорами поет наче символізує вимріяну вільну незалежну Україну. Кожен із цих віршів становить високу мистецьку цінність. Філософські роздумування над скороминучістю людського життя, сумні особисті настрої, картини кримської природи — така тематика дальшого циклу „Елегічні дистихи“. Частина віршів, що входять у цикл „Сонетоїди“ мають автобіографічний характер, а частина — літературні портрети Олеса, Вороного і Філянського з гумористично-іронічним відтінком, а подекуди й з сатиричними нотами. Останній вірш цього розділу тут друкується вперше.

В розділі „Варія“ тільки два вірші. Дуже цікавий коментар до першого з цих віршів подав Ю. Клеп. Цей коментар передруковано тут в розділі приміток.

Цікавий розділ „Пародії, спіграми, жарти“: тут знайдемо і жартівливі пародії на вірші М. Рильського, П. Тичини і навіть веселу пародію барокової мови („На уमолчаніє мелниці фамільної“), гостру сатиру на Д. Загула з висміюванням його пристосуванства, і, нарешті, дуже дотепний і веселий „Неокласичний марш“ з гострими і в'їдливими натяками сатиричного характеру, які дуже чітко розшифрував редактор цього видання М. Орест у примітках. Ці злободенні вірші цікаві для характеристики того духового і політичного оточення, в якому жив і творив М. Зеров. Ще тоді, в 1926 році, коли був тимчасовий розквіт української культури, М. Зеров уже передбачав цю тимчасовість і бачив наперед сумні перспективи і власний трагічний кінець:

„Мексіко майбуття,
Неокласичних виженеш жерців...“

Останній розділ, так звана „Зеровіана“ включає окремі висловлювання і думки М. Зерова. Цей розділ, звичайно, міг би бути значно більшим і повнішим, коли б всі, хто добре знають М. Зерова, пригадали окремі висловлювання видатного вченого і поета і ці пригадки передали редакторові видання М. Орестові для майбутнього нового видання. Такий матеріал можна зібрати від колишніх учнів М. Зерова та від людей, які його близько знали. М. Зеров був незвичайно дотепним опонентом, він блискуче відбивав напади і давав переконливі і влучні відповіді. Такі цікаві словесні турніри часто відбувалися між В. П. Петровим і М. К. Зеровим у „Буюрнусі“ (в Криму) в серпні 1927 року. Віктор Платонович сипав дотепами, парадоксами, а Микола Костевич на це відповідав новими влучними дотепами, афоризмами. Суперечка точилася в атмосфері дружньої приятельської розваги. Ні один з опонентів не підвищував голосу, не нервувався, не гнівався, не ображався і не ображав супротивника. Це була цікава імпровізація, своєрідне змагання, на зразок своєрідного в казахському фольклорі словесного жанру — імпрозованого турніру між хлопцем і дівчиною. Викликати в пам'яті ці думки й окремі висловлювання Зерова, це завдання тих, хто знав цього чоловічого представника „п'ятірного грона нездоланих співців“.

І ще одне завдання: видати переклади М. Зерова. Як нам відомо, на еміграції є недруковані переклади М. Зерова, що становлять велику літературну вартість. Спомини про М. Зерова, наукові розвідки про його творчість — це також проблеми, що їх можна розв'язати силами тих людей, які опинилися на еміграції.

Основа для такої праці є: це три збірки творів М. Зерова — „Камена“ за редакцією і з вступною статтею С. Гординського (Львів, 1943), „Соннетаріум“ за редакцією і з примітками М. Ореста та з вступною статтею В.

Державина і „Каталептон“. Так само як і дві перші, остання збірка стоїть на високому рівні і своїм змістом і фаховим редагуванням, і науковим коментарем. „Каталептон“ — це визначна подія на нашому книжковому ринку. Мистецька обкладинка С. Гординського, добрий папір, шрифт, відсутність друкарських помилок — ці зовнішні ознаки гармоніюють із змістом цієї прекрасної книжки. Всім, хто спричинився до її появи і такого

справді культурного й академічного вигляду, а зокрема редакторів її Михайлові Орестові, належить подяка від українського громадянства. „Каталептон“ Миколи Зерова повинен бути в кожній українській культурній родині. Висока довершеність поетична, зразкова чиста українська мова, цікавий і різноманітний зміст — все це забезпечує великий успіх цієї книги серед найширших кіл наших читачів.

П. О.

З бібліографічних мандрувань

ДЕСЯТЬ ЗБІРОК ПОЕЗІЙ

За останніх дванадцять місяців (від липня 50 до кінця червня 1951 року) видано в „Українській ССР“ низку збірок поезій більше й менше відомих українських підсоветських поетів. Треба сказати, що технічне оформлення книжок, виданих в 1949-1950 році недбайливе й неохайне, зате ж новіші книжки із „штапом“ — „Декада українського мистецтва та літератури 1951“ видані дуже добре, всі в полотно, обгортках, з мистецькими віньєтами, суперобгортками і навіть із „сорочками“. Треба думати — тому, що призначені вони здебільша „на показ“, чи то й „на експорт“.

Із збірок 1950 згадаємо такі:

Іван Манжура: Вибрані твори. Державне видавництво художньої літератури. Київ — 1950. м. 8°. стор. 305+3 нн. Тираж 15.000. Ціна 5 50 крб.

В збірці поданий вибір поезій Івана Манжури (1851-1893). Упорядкування вибору, критико-біографічний нарис (24 сторінки) та примітки М. Бернштейна. Літ. редактор видання О. Гурейв, оформлювали книжку (досить вбогенько) О. Юнак і Ф. Фатальчук. М. Бернштейн у своєму нарисі про Манжуру, характеризує його як „ворога націоналізму, реакційної романтики“ і „видатного представника демократичної поезії другої половини XIX століття“, що творив під впливом „братніх“ Некрасових та інших. Дістається від Бернштейна за Манжуру

не тільки „буржуазно-націоналістичним критикам і літературознавцям“, але й теж „безрідним космополітам“, які „в своєму блюзнірському, шкідницькому прагненні принизити і спотворити українську класичну літературу безсоромно скидали з рахунку творчість І. Манжури, оголошуючи його „другорядним“ і „незначним“ письменником.“ Писав усе це Бернштейн мабуть тільки тому, щоб самому не потрапити в категорію „безрідних космополітів“...

Максим Рильський: Поезії (1910-1950). Державне видавництво художньої літератури. Київ — 1950. 8°. стор. 424. Тираж 30.000. Ціна 18 крб.

Новий однотомник вібраних поезій Максима Рильського починається стереотипною й обов'язковою „піснюю про Сталіна“. Далі, всупереч зазначеному у заголовку рокам 1910-1950, ідуть вибрані поезії із збірок „Знак терезів“ (1933), „Київ“ (1935), „Літо“ (1936), „Україна“ (1938), „Збір винограду“ (1940), „Велика година“ (1943), „Неопалима купина“ (1944), „Вірність“ (1946), „Чаша дружби“ (1946), „Мости“ (1948), „Братерство“ (1950) і щойно наприкінці скупенький вибір „із давніх збірок“ (до речі навіть не названих — бкр.) 1918-1929 років. Крім того до цього однотомнику ввійшло кілька поезій надрукованих в збірках, і в розділі „поєми й цикли“ крім кількох уривків поем надрукована теж нова редакція відомої віршованої по-

вісти „Марина“ (наприкінці зазначено дату написання 1927-1932 і „переглянуто р. 1950 (!)“). У виборі крім старих та добре відомих віршів Рильського й „віршилиш“ з обов'язковою советською тематикою, є все ж таки чимало „неказьонних“, мистецьких і людських поезій (декілька із таких подаємо окремо в цьому числі „Книєва“). Літературним редактором видання був М. Терещенко, але ж „у супрязі“ з „художнім редактором“ якимось К. Калутіном.

Андрій Малишко: За синім морем. Радянський письменник, Київ — 1950. м. 8°. стор. 180. Тираж 20.000. Ціна 6 крб.

Чергова збірка Андрія Малишка „присвячена“ Злученим Державам Америки й попереджує її велика супровідна стаття уже не Бернштейна чи іншого Калутіна, але підсоветського Л. Новиченка п. н. »Поетичне відкриття „Труманівського царства“«. І передмова й вся збірка сповнена нападів на „американських паліїв війни“... з Вол-стріту та Вашингтону. З таких уступів передмови, як наприклад, слів Новиченка про »Потворне і дике „труменівське царство“, що завдає народам нечуваних страждань, що розливає кров і готує нові страхітливі злочини проти людства«, чи з „віршів“ Малишка про американські злидні, голод і безробіття, будуть реготатись дико і потворно не тільки американці, але й бідолашні мешканці союзного „раю“. Треба відмітити, що з усіх десяти обговорюваних тут видань книжка Малишка надрукована єдина тільки в Києві у військовій друкарні і до збірки додана карточка з таким багатомовним змістом: „Контролер нр. 16. В случае обнаружения брака в книге просим прислать ее с ярлыком для обмена по адресу: г. Киев, улица Цитадель, 10. 4-я типография Воениздата ВМ.“ Редактором видання був „тоже українець“ Ю. Мельничук.

Микола Шпак: Вибрані поезії. Державне видавництво художньої літератури. Київ — 1950. м. 8°. Стор. 212+4 нн.

Книжку молодого підсоветського письменника Миколи Шпака, (нар.

1909 р.), закатованого німецьким „гештапо“ в 1942 році, видано з передмовою О. Гуреева. Микола Шпак (справжнє прізвище Микола Іпполитович Шпаковський) працював у підпільних большевицьких організаціях під час німецької окупації і в той час написав яку шістдесятку поезій. Більш як половину їх, і крім того вибір із виданих до 1941 збірок поета („Наркомун рапорт“ — 1933, „В дорозі“ — 1934, „Моя Любов“ — 1936, „Багатство“ — 1938, „Сила земна“ — 1940 і „Жита красуються“ — 1941) включено до „Вибраних поезій“ Шпака, додаючи кільканадцять перекладів — здебільша з російських поетів. Справжньої поезії в книжці майже нема.

Дальших шість збірок — усі видані в 1951 році з приводу „Декади українського мистецтва та літератури“, усі з портретами авторів і всі вони (як і вибрані поезії Манжури та Рильського) друковані в Книжковій фабриці Укрполіграфтресту в Одесі, Стурдзовський зав. Нр. 5., а ця фабрика, як виходить, займається виключно друкуванням „художньої“ літератури українською мовою.

Наталія Забіла: Промені. Державне видавництво художньої літератури, Київ — 1951. м. 8°. стор. 197+3 нн. Тираж 10.000. Ціна 9.45 крб.

Книжка відомої поетки старшої генерації Наталії Забіли вирізняється як і „Поезії“ Рильського з-поміж поетичної підсоветської продукції тим, що крім казньонних віршів, присвячених обов'язково Сталінові, в ній є чимало справжньої поезії, особливо ж віршованих казок для дітей. Такі вірші, як більшість циклу „Ясочка“, „Веснянки“, „Про дівчинку Маринку“ та казки, залишаються одними із кращих в українській дитячій літературі. В цій же книжці надрукований відомий переспів Забіли „Слова про Ігорів похід“. Нових поезій в збірці порівнюючи мало, більшість була друкована в інших книжках авторки. Літредактор Н. Лісовенко.

Іван Гончаренко: На землі оновлений. Вірші та поеми. Державне видавництво художньої літератури, Київ,

1951. м. 8°. стор. 297+3 нн. Тираж 10.000. Ціна 11.50 крб.

„На землі оновлений“, хоч і добре оформлена книжка, але ж надрукована на 2 родах паперу. Насправді це теж неоригінальна збірка, а радше „вибрані поезії“ з років 1927-1950. Нових речей надрукованих у збірці всього 14. Присвятний вірш — „Партія“. Моттом до збірки можна б поставити заголовок віршу з 142 стор. „Що скаже Сталін—так воно і буде“. В збірці Гончаренка і в усіх дальших чимало віршів на лад колгоспних „частушок“, до яких намагається партія звести всю українську поезію:

„Нас танкісти навчають —
Славні хлопці бойові,
Тих пісень, що їх співають
І в Києві і в Москві.“

або:

За що люблю я милого,
Мого Петра вродливого,
Шофера з МТС?—

Літредоктор — З. Гончарук.

Сергій Воскрекасенко: Поезії. Державне видавництво художньої літератури. Київ, 1951. м. 8°. стор. 316+4 нн. Тираж 15.000. Ціна 12.65 крб.

Воскрекасенко із сатириків і мабуть тому його книжку видано не в 10 а в 15 тисяч тиражу, хоч поправді не завжди можна відрізнити, де в нього кінчається сатира на фашістів чи на „старих знайомих“ з підсовєтського побуту, а де починається славословіє Сталіна й партії. Книжка неоригінальна. Це теж „вибрані поезії“ із збірок 1937-1950. Є окремий цикл сатир на Америку й американських „паліїв війни“. Все ж таки найцікавіші сатири Воскрекасенка на „старих знайомих“ (тих із підсовєтського побуту), чи того, що „пошкребеш його — свиня“, чи того, що „посаду теплу любить та натопане брюшко“, чи Мошки й Калитки, в яких однакове гасло „Ти мені, а я тобі“, чи директорів Кутів, що запускають „лапу тихо у державний гаманець“, чи „перелітних людей Чопів“, а то й інших совєтських невдах. В порівнянні з цими сатирами такі сатири як на Гітлера, Трумана та „Чухраїнців“, та інших „фашистів“ вихо-

дять бліді і по совєтському стереотипні. В книжці є вже й українізовані частушки чи пак „частівки“ такі як:

„Ми природу розгадали,
Всі секретно знаємо, —
І за літо два врожаї
Льону вже збираємо.“

або: „Дам селітри бурякам я,
Дам сульфат-амонію, —
Восени куплю в подарок
милому гармонію“.

Петро Дорошко: Труд і мир. Поезії. Державне видавництво художньої літератури. Київ, 1951. м. 8°. стор. 284. Тираж 10.000. Ціна 11 крб.

Присвятний вірш — „Дума про партію“. Далі вірші совєтського вояка, що брав участь в поході на Захід Європи. Під віршами помітки: Соколов, Рокшава, Відень, Альфредувка, Жиціни, Краків, Найхандау, Крайцбург і т. д. По війні —

Після бою, після грому
Викликає командир:
— Ідь, говорить, брат, додому,
На Вкраїну, в рідний двір.“

Дорошко слухається, вертається до Тупичева й пише частівки:

„Яром, згір'ями горбатими,
Під вітрів веселий свист,
З прапорцем на радіаторі
Полею їде тракторист.“

Літредактором книжки був Л. Солонько.

Валентин Бичко: Сонце зустрічаю. Державне видавництво художньої літератури. Київ, 1951. м. 8°. Стор 240. Тираж 10.000. Ціна 10 крб.

Збірка Бичка, що її редагував теж Л. Солонько, починається вже не одним, але 11 „присвятними віршами“. Тут і „Сталін заговорить — сонце засіяє“, і „Велика партіє, тобі“, і „Спасибі, російський народ“ і т. д. Додати до цього щонебудь годі. Хіба те, що на портреті автор добре відгодований і зодягнений у полтавську сорочку...

Платон Воронько: Від Москви до Карпат. Державне видавництво художньої літератури. Київ, 1951. м. 8°. Стр. 327+5 нн. Тираж 15.000. Ціна 11.40 карбованців.

Платон Воронько, заслужившись у „партизанах“ Колпака, вилетів справжнім літературним стахановцем на советський парнас. В інших вірш-два про Сталіна, в нього цілі цикли про „Сталіна світлозорого“. В інших вірш чи згадка про Москву, у Воронька ціла збірка присвячена Москві. Вона „невтомна“, „кохана“, „наша“, вона „всесильна, нехильна і світла“. Навіть у віршах про Київ не забуває Воронько про Москву радіючи, що —

„Мого обіймає велика Москва
І з нею він разом на віки.“

Чи не тому видано Воронькові і збірку товстішою, і більшим тиражем, як іншим, і гонорарець побільший попав йому у кишеню...

Не бракує і бичківсько-дорошківських частушок. Всіх переганяє Воронько, виспівуючи про те, що

„Поженились наші діти —
Стало в нас народу.“

Як прийшлося фашиста бити,
Ми зібрали роту“.

В „частівках“ отих, треба сказати, і Дорошко, і Бичко, і Воронько являються справжніми „репрезентантами“ підсоветської „художньої літератури“, визначаючи встановлений партією курс.

бкр

ЕМІГРАЦІЙНІ ВИДАННЯ

Продовжуємо наші бібліографічні мандрування по еміграційних видавництвах і нотуємо декілька різного рода й вартості книжок.

Тис, Юрій. Шляхами віків. Оповідання. КПУК, кн. 6. Вінніпег, 1951, 180×135 мм, 126 (+2) ст. Ціна \$1.25

Невелика, але симпатична збірка історичних оповідань, а радше нарисів з різних часів нашої історії. Автор розповідає легко й цікаво. Темою нарисів є окремі епізоди з нашої історії, які мали більше або менше значення та вплив на дальший розвиток подій. Всюди автор підкреслює патріотизм українських людей, що трудилися для своєї країни. В збірці шість нарисів, з яких кожен принадує читача чимсь особливим, а всім їм прикметне те, що автор змальовує і постаті і події з великою симпатією, яка уділяється і читачеві.

Драгоманова, Оксана. По той бік світу. Літ. Б-ка ч. 2. В-во М. Денисюка, Буенос Айрес, 1951, 160×117 мм. 155 ст. Ціна 80 ц. Це повість з життя української еміграції в Аргентині. Написана живо й легко, так що надається до легкого читання, хоч не багато читач зможе довідатися про життя української еміграції в Південній Америці. Авторка обмежилася до досить вузького кола людей і подій і сюжет придумала не хитрий, але воно й не дивне, бо це перша повість авторки, деб'ют.

Галан, Анатоль. Пахощі. Літ. Б-ка ч. 3. В-во М. Денисюка. Буенос Айрес 1951, 160×117 мм. 228 ст. Ціна 80 центів.

З книжки видно, що автор походить із східно-українських земель і знає добре життя і психіку людей під московсько-советським режимом. В шістьох оповіданнях з різною тематикою автор оповідає дрібні епізоди з щоденного життя. Оповідань цікаво, хоч не завжди переконливо. Старається розв'язувати певні психологічні проблеми, хоч не конче щасливо. Але книжку читається з цікавістю.

Мосендз, Леонід. Людина покірна. Оповіді. КУПК ч. 7. Вінніпег 1951, 180×135, 142 (+2) ст. Ціна \$1.25.

Це друге видання високоякісних оповідань відомого українського поета й письменника Леоніда Мосендза, що помер кілька років тому в швейцарській санаторії. Добре зробило видавництво, що перевидало цю збірку творів Мосендза, бо її з приємністю й пожитком прочитає всякий читач. Це високомистецькі твори визначного письменника, який в сучасній українській літературі займає одне з перших місць. Книжку варто придбати кожній бібліотеці.

Чапленко, Василь. Люди в тенетах. Сатирична повість (в двох частинах). Видавець І. Тиктор. Вінніпег 1951, 180×150, Том перший 127 ст., Том другий 131 ст. Ціна обидвох томів \$2.

Це сатирично-побутова повість з життя підсоветської України 20 років. Подекуди повість має автобіографічний характер. Автор показує життя

людей облутаних тенетами московсько-більшовицького режиму але підходить до нього з сатиричного боку. Повість написана цікаво, читається добре. Докладніше спинимось над нею в рецензії в дальших числах.

Єндик, Ростислав. Титан, поемн. На чужині [Мюнхен] 1948 [1951] 175×128, 83 ст. Ціна 50 ц.

В цій збірці вміщено 10 більших і менших поем, в яких поет старається відтворити в особливих образах наші жахливі часи. „Титан“, це заголовна поема, в ній автор змальовує образ велетня, якого, на його думку, потребує наш нарід у своєму титанічному змаганні за волю.

Українець, Іван. Україна, драма на три дії. В-во Наша Культура ч. 3. Вінніпег 1951, 210×140, 68 ст. Ціна 50 центів.

Автор показує в драмі, написаній дуже безнадійним віршем, трагедію української родини, переслідуваної більшовиками. Уся родина попадає в тюрму, а потім на Сибір до таборів примусової праці. Драма дуже патріотична, бо автор вложив у неї всі свої патріотичні почування, але написана таким чудернацьким віршуванням, що вірші київських спудеїв виходять багато природніші і кращі.

Безручко, Лев. З піснею по світах і рідних закутках. Замітки і спогади учасника концертної подорожі У.Р. Капелі по Європі та члена Б. Т-ва „Кобзар“ на Закарпатті. Нью Йорк 1940, (на обкладинці 1951), 220×138, 128 ст. Накладом автора. Ціна \$1.50.

Книжка складається з трьох частин, в яких автор оповідає про концертне турне Української Республіканської Капелі по Європі в 1919-1920 рр. про діяльність Українського Музично-Драматичного Т-ва „Кобзар“ в Карпатській Україні та врешті про саму Карпатську Україну чи пак Підкарпаття. Книжка написана цікаво й легко, хоч невинбавливою українською мовою, в якій трапляється чимало огріхів. Проте, книжка має вартість документу до історії українського хорового мистецтва.

Боровський, Володимир. Історія нашого визволення. Детройт, ЗДА-Вінніпег, Канада 1950, 180×110, 78(+2) ст.

Книжка призначена для евангеліків. Автор розповідає про своє життя та про причини свого переходу до реформованої Церкви і працю в ній. Автор обвинувачує православну Церкву царських часів за те, що вона була причиною духово-релігійної та культурної відсталості православних народів, а між ними й українського. Мова й правопис книжки бездоганні.

З наукової діялки занотуємо 13. зш. Е. У.

Енциклопедія Українства. Зошит 13, ст. 961-1040, Мюнхен 1950. Ціна \$2.50.

В цьому зошиті находимо такі відділи: 14. Наука, Освіта, Виховання. 15. Видавництво і преса, 16. Бібліотеки Архіви, Музеї, 17. Народне господарство. Більше уваги присвятимо цьому зошитові в рецензії в дальших числах.

Іларіон, Митрополит. Трираменний хрест зо скісним підніжком — національний хрест України. Історично-археологічна студія з 41-им малюнком. Вінніпег 1951, 215×143, 100 ст. В-во Української Греко-Православної Митрополії в Канаді, ч. 1. Ціна \$1.

В книжці такі розділи: Джерела й література, Початок почитання хреста. Початкова форма хреста, Поширення й зміни грецького хреста, Однораменний хрест, Трираменний хрест і його ідеологія, Ідеологія скісного підніжка, Табличка над розп'ятим Ісусом, Повне розп'яття й страсті, Трираменний хрест, Трираменний хрест зо скісним підніжком за найдавніші часи і т. п.

З нових журналів, які прийшли до нас, згадаємо:

Волинь, орган Т-ва Волинь в Нью Йорку, Р. І. Ч. 1. Липень-серпень-вересень 1951, 250×185, 16 ст. Редактор д-р Юрій Мулик-Луцик.

Цей журнал об'єднує уродженців Волині й поміщує цікаві матеріали з різних ділянок життя Волині. Коли буде вміло редактований, то буде цінним джерелом до детальної історії українських земель.

Перемога. Воєнно-науковий журнал. Ч. 1. Червень 1951, 292×208. Видає Воєнно-наукове Товариство.

В передмові читаємо, що першим завданням Т-ва є побороти перешкоди групово-політичного характеру і спільно взятися за велике діло об'єднання й зосередження наших фахових сил для ділової праці над поглибленням військових знань серед вояків. Нач. редактор ген. М. Капустянський.

Альманах Ради Фізичної Культури. Мюнхен 1951, 298×213, 117 ст. В-во „Молоде Життя“. Ціна \$2.0.

Це особлива й рідкісна в нас книжка з ділянки фізичної культури. Хто цікавиться українським спортивним життям, знайде в ній досить детально історію українського спорту на еміграції по II. Світовій війні з багатьома світлинами спортсменів, спортивних змагань тощо. Книжка видана бездоганно.

Рудницький, Ярослав, Б. Слово й назва „Україна“. УВАН Серія: Назовництво ч. 1. Накл. Української Книгарні. Вінніпег 1951. 247×160, 130 (+2) ст.

Січинський, Володимир. Пам'ятки української архітектури. I. В-во „Америка“, Філадельфія 1952, 236×158, 63 (+1) ст. Ціна 75 ц.

Залеський, Осип. Короткий нарис історії української музики. Популярна Б-ка „Америки“ ч. 3. Філадельфія 1951. 231×155, 20 ст. Ціна 25 ц.

Мельник, Андрій, о. Ісус Христос у світлі історичних фактів і документів погансько-жидівського світу в трьох перших століттях. Популярна Б-ка „Америки“ ч. 4. Філадельфія 1951. 231×155, 16 ст. Ціна 25 ц.

Календар „Провидіння“ Союзу Українців-католиків в Америці на рік Божий 1952. В-во „Америка“, Філадельфія — 1952 [1951], 235×156, 182 ст. Ціна \$1.

Тис, Юрій. Симфонія землі. Літературна Б-ка ч. 1. В-во М. Ленісюка, Буенос Айрес 1951, 160×117, 128 ст. Ціна 80 ц.

Єндик, Ростислав. Бенкет. Мислі, враження, рефлексії. В-во „Винне грено“. На чужині 1951, 147×110, 35 ст. Ціна 50 ц.

Ледянський, Сергій. Брат твій Каїн. Оповідання. В-во „Америка“. Філадельфія 1951. 200×140 (+1) ст. Ціна \$1.00.

Тимків, Михайло, д-р. Робітниче питання і католицька Церква. „Слово Доброго Пастиря“, В-во ООВВ. Ч. 7-8 Липень-Серпень 1951, 63(+1) ст. Ціна 15 ц.

Соловій, Мелетій, о. ЧСВВ. Жертва Служби Божої. „Слово Доброго Пастиря“, ч. 9, вересень 1951, ст. 32. Ціна 15 ц.

Тимків, Михайло, д-р. Робітниче питання і Католицька Церква „Слово Доброго Пастиря“ ч. 7-8 1951. В-во ООВВ в ЗДА 63(+1) ст.

Залеський Осип. Чоловічі хори. Іа наш клич, (б) Ми вернемось. Юкр. Мюзик Пабליкейшен, Бофало, Н. Й. (1951) 215×155. 2 ст.

Україна. Українознавство і французьке культурне життя. Париж 1950 ч. 4.

Світло. Католицький часопис для українського народу. Видають ООВВ. Ч. 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20. — 1950. Торонто, Канада, по 32 ст.

Вісник. Орган ООЧСУ, кварталник. Рік 5. Ч. 2. Квітень-червень. Ч. 3. Липень-вересень, Нью Йорк 1951. 48 ст.

Самостійна Україна, орган державницької думки. Чикаго—Ст. Поль 1951. Р. 4, ч. 6, 7, 8, 10, 11, по 32 ст.

Фенікс. Журнал Молодих. Зощ. 1 і 2. Рік 1. Видає ТУСМ ім. М. Міхновського, Мюнхен-Фрібург 1951. 64 ст.

У К Р А Ї Н І К А В „СОВЕТСЬКІЙ КНИЗІ“

Травневе (5-те) число критико-бібліографічного журналу „Советская книга“, видаваного Академією Наук СРСР, в оглядах видань з усіх ділянок знання не надрукувало ні одного обговорення будь-якої української книжки, чи хочби рецензії якогось видання російською мовою, надрукованого на території „Української ССР“. Не згадано жодних нових видань з підсоветської України і в реєстрі „Нові книжки“ з таких наук, як фізика і математика, хемія, геологія і географія, біологія, техніка, економія, право і мистецтво. На 88 назв нема

й одної назви української, чи хочби друкваної на Україні книжки.

На 13 назов з історії та філософії тільки одна видана в Києві. Це:

„Победа Великой Октябрьской социалистической революции и установление советской власти на Украине.“ Сборник документов и материалов. Ки-в. Укргосполитиздат. 1951. 510 ст. 15 000 екз. Ціна 17 руб.

В книжках з літератури і мовознавства зареєстровані такі видання:

Л. Дмитерко. Стихотворения. Авторизованный перевод с украинского. Москва. „Советский писатель“. 1951. 15? стор. 10.000 екз. Ціна 2.50 руб.

П. Усенко: Под солнцем Родины. Стихи. Перевод с украинского. Ленинград. „Советский писатель“, 1951. 172 стор. 5 000 екз. Ціна 2.75 руб.

В. Г. Короленко: Избранные произведения. Киев. „Радянська школа“. 1950. 384 стор. 25.000 екз. 12 руб.

М. Кцюбинский: Собрание сочинений. В трех томах. Том I-ий. Повести и рассказы. Перевод с украинского. Москва. Гослитиздат. 1951. 528 стор. й 1 вкл. 30.000 екз. Ціна 10 руб.

Л. Смелянский: Михаил Кцюбинский. Повесть. Перевод с украинского. Киев. „Радянський письменник“. 1951. 192 стор. 30.000 екз. Ціна 7.50 руб.

В. Каззченко: Повести. Перевод с украинского.. Киев. „Радянський письменник“. 1951. 326 стор. 30.000 екз. Ціна 11 руб.

Цих шість назв (в тому п'ять перекладів з української мови на російську й один переклад з російської мови на українську. з того три виданих в Москві. або Ленінграді) — це вся „україніка“, зареєстрована в 5. числі журналу „Советская книга“ на всіх 94 назов з літератури і мовознавства. Такі „досягнення“ видавничого руху в Україні справді вже таки ... головокружні“.

Не дивуємось тому, що „Советскую книгу“ заборонено (з січня 1952) вислати поза кордони СРСР. Як-не-як, а вона все ж таки добрий показник советської „національної політики“ в культурній діяльнці, чи пак того, що на Заході визначено терміном „джереносайд“ (народовбивство).

УКРАЇНІКА В АНГЛОМОВНИХ ВИДАННЯХ

Federalism in Central and Eastern Europe, by Rudolph Schlessinger, Dr. Rer. Pol., Paul Trench, Trubner & Co. London 1945, 425 pp.

Історик українського державного права не може пройти поруч цієї книжки, що між іншим, займається також державно-правним становищем України. Добрий, державно-правний аналіз російсь-ко-українського договору з дня 28. XII. 1920 заслуговує на спеціальну увагу, тим більше, що в цьому аналізі автор виявляє дійсні мотиви Москви в заключенні цього договору й виказує весь фальш й облуду московських обіцянок в світлі конституцій з 1924 і 1936 рр. Цікава характеристика т. зв. скрипниківського періоду в Україні, поруч неменше цікавих аналізів економічної експлуатації т. зв. союзних республік збоку Москви й поняття т. зв. „советського народу“ складаються на багатий об'єктивним знанням і критичним аналізом IV. частину книги п. н. „Федералізм в СССР“ (ст. 317—417).

America's Second Crusade, by William Henri Chamberlin. Henry Regnery Co., Chicago, 1950, 355 pp.

Автор *The Ukraine — a submerged nation* і багатьох інших творів про Евр. Схід та статей в „Ukr. Quarterly“ й інших журналах, цим разом попав у полон польської пропаганди й доказує в цій книзі, що Західна Україна — це історично й етнічно польські землі, а Львів — це польське місто. Очевидно, що аргументи, які він наводить в своїй книзі, не тільки не витримують наукової критики і не відповідають захвалюваній автором Вільсонівській демократичній доктрині самовизначення народів, але й важко їх погодити з тією морально-політичною лінією, якої тримався досі цей автор у своїх творах. Не зважаючи на цей кардинальний промах в політичній інтерпретації „другого американського хрестоносного походу“, промах, що має своє джерело в рішуче негативному підході автора до Терегану, Ялти, Потсдаму, що перечать

питомому авторові почуттю моралі й справедливості, книга варта уваги.

Man Was Meant To Be Free. Selected statements by Governor Harold E. Stassen 1940-1951. Edited and with a foreword by Amos J. Peaslee. Doubleday & Company, Inc. Garden City, New York, 1951. 460 pp.

Це збірка промов і статей президента Пенсильванського університету Гарольда Е. Стассена з часу 1940—51. Перед читачем стає постать оцього типічного американського ідеаліста, колишнього, а здається, й майбутнього кандидата на Президента США. Український читач знайде, в цій книзі, силу-силенну цікавого матеріалу: про конференцію Стассена із Сталіном у Москві (ст. 99), промову про комуні-

стичні організації в Америці (ст. 165), критику британського соціалізму (ст. 289), тощо. Але Стассен відомий також як друг визвольної боротьби України, як перший американський політик, що відкрито поставив домагання суверенності й незалежності для поневолених Росією народів. З цього погляду, українського читача цікавитимуть: промова Стассена у Вашингтоні, дня 15. І. 1951 р. (ст. 377) та його стаття передрукована з „Ледіс Гоум Джарнел“ за квітень 1951, п. н. „Майбутня загибель комунізму“ (ст. 419). Остання стаття вказує, як добре автор поінформований в питаннях визвольної боротьби поневолених народів в Росії, а особливо українського народу.

Л. Ш.

CAMERA OBSCURA

„Втомлений журнал“. В 3—4. ч. Косачівських „Обріїв“ находимо коротеньку замітку про наш журнал. Автор замітки Л. Л. пише про 4. ч. „Києва“, що „це число, як і попередні числа, складає враження страшенно стомленого журналу“. Коли б автор сказав, що редактор або видавець „Києва“ робить враження стомленого, можна б з ним подекуди погодитись, але важко доміркуватись, що саме так сильно стомило автора замітки, коли він читав окремі числа журналу. Та з подібною характеристикою нашого журналу ми вже недавно зустрілися, а саме в „Гром. Голосі“ та комуністичних „У. Щ. Вістях“, які оцінюють „Київ“, як журнал „двинтарної мертвечини“. Виходить, що від „Обріїв“ до „Гром. Голосу і „У. Щ. Вістей“ дорога недалеко.

Чуже бачать під лісом. В тому ж числі „Обріїв“ пише той же автор, що „редакція на сторінках »Києва« консолідує авторів різних мистецьких уподобань, що в літературному процесі творять різні полюси“ і, очевидно, ставить це за певний негатив журналу.

Не відпираємось від цього, бо ми саме і ставили собі таке завдання — консолідувати всіх українських поетів і письменників на еміграції, без уваги на їх мистецькі уподобання і стилі, і гадаємо, що тепер так і треба робити, але коли про це пишеться в „Обріях“ то що таке власне „Обріі“ під тим оглядом? Чи не є це ще більша амальгама різних уподобань і стилів? Тут друкується ціла фаланга нових — побіч давніше відомих імен — співробітників, з яких чимало є сумнівними поетами, чи письменниками, а що вже говорити про якийсь однородний стиль чи однакові мистецькі уподобання, „Обріі“ поставили собі за завдання розбивати мури „гетта“ — так називає ця газета культуру української еміграції — і для цього пропагують творчість Пікассо і Марка Шаґала та захвалюють справ-

жній „гуманізм“ А. Малишка і М. Бажана, якого „Сталінградський зошит“ на думку редакції „Обріїв“ є твором, на якому можна багато чого повчитися“. Не сказано тільки „чого“ — поезії, чи советського патріотизму. Цим представникам гуманізму „Обріїв“ протиставлять банальну творчість українських письменників у ЗДА й Європі, які надаремно намагалися створити якусь „велику літературу“.

Редакція „Обріїв“ пропагує гуманізм, але в той же час промовчує посилення московського терору на рештки української культури, і сприймає під'яремні умовини її розвитку, як зовсім нормальне явище. Чи це теж гуманізм? Очевидно, збоку „Обріїв“. Зрозуміла річ, що провінційність і відсталість української емігрантської літератури треба викривати й поборювати, але шлях, який вибрала редакція „Обріїв“ дуже сумнівний. Бо ані статті гол. редактора в „Обріях“ (чи деінде), ані його доповіді в клубі, який патрує одній червоненькій газеті, де останніми словами лають українських письменників за національні елементи, правильного шляху не показують. А шкода, бо Ю. Косач є письменник такого формату, якого наша література потребує. Чільний польський поет Ю. Лободовскі бачив колись у ньому такий сам символ свободи на еміграції, що у Міцкевичу, і з цього приводу писав у журналі польських поетів „Скамандер“ у 1939 р. такі рядки в поемі затитулованій „До Юрія Косача“:

O fiołkowym zmierzchu błędzić nad Sekwaną,
gdzie jeszcze w mokrym piachu odcisk tamtej stopy
pozostał, kiedy błędził, jak dziś ty, przed wiekiem
przywoływał z kraju tętetę dalekie
ku ogłuchłym stolicom milczącej Europy...

Галичина не є Україна. В 22. числі за 1951 торонтських „Нових Днів“ бачимо на обкладинці фрагмент Львова, а побіч такий підпис: „Старокняжий Львів — столиця Галицької провінції України“ (підкреслення наше — ред.). Досі ми знали, що Галичина, це Західна Україна, тобто така сама невід'ємна частина України, як нпр. Харківщина, Волинь, Полтавщина тощо, отже сама Україна, але тепер довідуємося, що це не Україна, не її складова частина, тільки провінція, тобто якась підбита країна або частина її і включена в склад української держави., власне, як провінція. Так колись старовинні римляни називали підбиті землі-країни і включені до складу римської імперії, а „Нові Дні“ так називають Галичину. Виходить, що й галичани мають „старшого брата“.

ВСІМ НАШИМ СПІВРОБІТНИКАМ, ПЕРЕДПЛАТНИКАМ,
ПРИЯТЕЛЯМ, ПРИХИЛЬНИКАМ І ЧИТАЧАМ ШЛЕМО
ДРУЖНІ ПРИВІТАННЯ З РІЗДВОМ ХРИСТОВИМ ТА ЩІРІ
ПОБАЖАННЯ З НОВИМ РОКОМ!

В-во і Редакція „Київ“

Зміст II. річника „Києва” за 1951 рік

ВІРШІ

- С. Гординський. Німці в Україні, ч. 4.
Ю. Буряківець. В хуртовині, Мара, ч. 1.
Єроним. З літопису, ч. 1.
О. Зуєвський. Покірні форби, ч. 1. Як гілка... ч. 2. Самсон, Даліла, ч. 5. Цей звід — це дерево, ч. 6.
Б. Кравців. Із „Гльоссарія“, Купала, Тирлич, ч. 4.
О. Лятуринська. Фрагменти, ч. 2.
Є. Маланюк. Друге посланіє, ч. 2, Тяжка спізнала мудрість, ч. 3, Гіркий май, ч. 5.
Б. Нижанківський. Яблуко червоне впало, ч. 2, Нині вигляну вікном, ч. 3.
М. Орест. Мініатюри, ч. 4. Преображення, Києву, Перші сніжинки, Сліпі зимові бурі, ч. 6.
М. Рильський. З останніх поезій, ч. 6.
Яр Славутич. З книги „Оаза“, ч. 1.
О. Стефанович. Кінець Атлантиди, ч. 3.

ПЕРЕКЛАДИ

- Ш. Бодлер. Вампір, Привид, Портрет, Вино закоханих. Перекл. М. Ореста, ч. 4.
Волт Вітмен. З бурунного океану, з юрби, Поети майбутнього, Племя воїнів. Перекл. С. Гординського, ч. 5.
Ж. М. Ередія. З сонетів: Німфей, Антоній і Клеопатра, Надгробна епіграма, Раб, Життя мертвих. Перекл. М. Ореста, ч. 5.
С. Георге. Пожежа храму. Перекл. М. Ореста, ч. 2.
В. Лободовскі. Кінь отамана Лободи, Жовтнева елегія. Перекл. С. Гординського, ч. 1.
Г. Містраль. Зернятка кинь. Перекл. О. Лятуринської, ч. 1.
Р. М. Рільке. Із нових поезій, Нагробок молодій дівчині, Жертва, Східна поранкова пісня, Єремія, Хорунжий, Осліпла, Портрет дами з вісімдесятих років — перекл. Б. Кравце-

- ва. Острів, Ці роки йдуть — перекл. О. Зуєвського. Дитинство — перекл. О. Тарнавського, ч. 6.
К. Сендберг. Питання — перекл. О. С. ч. 3.

ПРОЗА

- С. Аполів. Дуб (нарис), ч. 3.
М. Гай. Люди підпілля: Долі, Розвідчик, Ішла зима, ч. 5.
Ф. Дудко. У гостях у кримського хана (фрагмент повісти) ч. 1, 2, 3.
О. Ізарський. Віктор дома (фрагмент повісти) ч. 1., Будинок на розі, ч. 5.
І. Керницький. Останній романтик, ч. 3.
Я. Курдидик. Мініатюри: Велетні, Мета, ч. 1.
М. Островерха. З соняшних нарисів, ч. 1., Обніжками йду, ч. 2.
О. Тарнавський. Там, де бував Добуш, уявний репортаж, ч. 1.
З літературної творчості українського підпілля: Проекти 64 і 158, Нові успіхи в справі поліпшення харчування в СССР, Форма і зміст (саатири) ч. 4.

ПЕРЕКЛАДИ

- А. Ксав'єр. Марійські троянди, перекл. Д. Бучинського, ч. 2.
А. Лізон. Смерть поета, перекл. Д. Бучинського, ч. 5.
Фрагосо дель Торо. Зустріч з хресною мамою, перекл. І. Бучинської, ч. 6.
Р. М. Рільке. Як умів кохати і вмирати корнет Криштоф Рільке — перекл. І. Костецького, ч. 6.

СПОГАДИ

- В. Блавацький. Три роки Львівського Оперного Театру, ч. 1.
П. Гіряк. Лебедина пісня Л. Курбаса, ч. 4.
І. Коровицький. Спогад про Б. Ольхівського, ч. 3.
В. Сивенко. Кам'янецький університет і його студентство в 1918-1919 рр. ч. 6.

ДРАМА

М. Куліш. Так загинув Гуска, фрагмент, ч. 6.

КРИТИКА И ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Д. Бучинський. Адольфо Лізон (довідка), ч. 5.

С. Гординський. Поезія Ю. Лободовського і її мотиви, ч. 1.

М. Глобенко. Під знаком невмирущості життя. (Про збірку М. Ореста „Душа й доля“), ч. 1.

К. Кисілевський. Малинські світлотіні в Шевченковій поезії, ч. 2.

І. Костецький. М. Орест — 50 років життя і 25 років літературної діяльності, ч. 6.

О. Ізарський. Повість про сплюндрований край (Т. Осьмачка — Старший боярин), ч. 2.

В. Державин. Вільям Вордсворт і т. зв. „озерна поетична школа“, ч. 3.

О. Домбровський. Землі України в античній літературі, ч. 1.

П. Ковалів. Поетична інтуїція у Т. Шевченка, ч. 5.

Літописець. На літературні теми. З листів до редакції, ч. 3.

Є. Мзланюк. Думки про М. Рильського, ч. 4.

М. Орест. Ст. Георге (довідка), ч. 2.

В. Порський. Лебединий спів. Епізод з підсоветського літературного життя, ч. 1.

Сучасник. На літературні теми. З листів до редакції, ч. 1.

О. Тарнавський. Жіди́зм і проблеми сучасності, ч. 2.

В. Чапленко. Творчі шукання М. Коцюбинського, ч. 2, 3, Ліричний геній, поетична творчість О. Олеса, ч. 5.

ПЕРЕКЛАДИ

С. Спендер. Діалог про модерну поезію, перекл. Б. Н. ч. 5.

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

П. Андрусів. На бездоріжжі модерного мистецтва, ч. 4.

МОВОЗНАВСТВО

О. Домбровський. Лінгвістичні реманенти античної України, ч. 5.

П. Ковалів. Звідки взялася форма „на Україні“, ч. 1.

НЕКРОЛОГИ

Гр. Лужницький. Дмитро Дорошенко, ч. 2.

Б. Р. Володимир Винниченко, ч. 2.

ІНШЕ

А. Гердон. Ідеологія хреста, перекл. о. Т. Волохатюк, ч. 3.

Б. Кравців. Кому на користь. Рецензія на критику В. Державина „Слова о полку Ігореві“, ч. 5.

РЕЦЕНЗІЇ

М. Андрусак. Енциклопедія Українознавства, зш. 5 б. ч. 1., зш. 5, ч. 3.

Г. Вернадський. Де Роял Серфс, ч. 5.

Л. Білецький, Дм. Дорошенко, ч. 3.

С. Гординський. О. Зуевський. Золоті ворота, ч. 1., Дмитрій Чіжевскі — Гешіхте дер Альтруссішен Літератур..., ч. 3. Українська Радянська поезія, ч. 3., В. Янів. Шляхи, ч. 6.

Г. Лужницький. І. Франко. Статті і матеріали, видання Львівського Державного Університету, зб. 1. 1950, зб. II. 1951, ч. 6.

Б. Кравців. Слово о полку Ігореве, збірник досліджень... Москва-Ленинград 1950, ч. 4., Слово о полку Ігореві. Перевод Г. Голохвастова, Нью Йорк 1951, ч. 4., Слово о полку Ігореве, літературні пам'ятники... Москва-Ленинград 1950, ч. 5.

Л. Нигрицький. І. Багряний. Сад Гетсиманський, ч. 4.

П. Ковалів. Митрополит Іларіон. Українсько-російський словник початку 17. в. ч. 5.

О. Залеський. Співаник УПА, ч. 5.

Б. Р. Б. Полянич. О-313, ч. 1., В. Винниченко. Нова заповідь, ч. 3., І. Смолій. Кордони падають, ч. 5.

В. Радзикович. О. Гай-Головко. Поединок з дияволом, ч. 2., Енциклопедія Українознавства, зошит 10, ч. 3.

В. К-о. Енциклопедія Українознавства, зош. 1-2, ч. 2.

С. Архітектура слов'янських народів, ч. 5.

М. Т. Енциклопедія Українознавства, зош. 5, ч. 5.

О. Т. Дж. Прістлі — Прийшов інспектор, ч. 3.

Бібліографія: чч. 2, 4, 5, 6.

Камера обскура: чч. 1, 4, 5, 6.

ШАНОВНІ ГРОМАДЯНИ!

В часі Ваших щоденних чи передсвяточних закупів, не забувайте і за книжку. Включіть її бодай до святочних закупів. Проші так чи так скоро минуться, минуться і речі, які Ви за них купите. **Тільки книжка не минеться, вона Вам залишиться і перетриває десятки і сотні років.** та свідчитиме повсякчасно, що Ви активно ставилися до розвитку української культури і підтримували її всіми своїми засобами.

Купуючи книжку, Ви й своїх дітей навчите любити її, а діти в свою чергу будуть Вас з пошаною згадувати, як людину, що трудилася для рідної культури.

З свого боку пропонуємо Вам такі книжки нашого видання:

СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІ

ювілейне видання за редакцією **С. Гординського** і з ілюстраціями **Я. Гніздовського**. В полотняній оправі \$13, в шкіряній оправі на вибагливому папері (нумеровані примірники) \$25.

Микола Зеров — САТАЛЕРТОН

збірка добірних поезій, ціна \$1.00, з пересилкою \$1.10.

Євген Маланюк — В Л А Д А

збірка поезій, що незабаром появиться.

• • •

На 1952 рік підготовляємо УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ДУМИ

в люксовому виданні з кольоровими ілюстраціями.

Включіть ці книжки до Вашого бюджету на 1952 рік.

В-во „К И І В “
859 Н. Френклін Стр.
Філадельфія 23, Па.

КОЛИ ВИ ЛЮБИТЕ І ЦІНИТЕ РІДНУ ЛІТЕРАТУРУ
то Ви напевно не обійдетесь без такої книжки, як

Миколи Зерова CATALEPTON

де зібрані всі досі ще недруковані поезії цього найвидатнішого
і найпередовішого поета нових часів.

Ваша бібліотека без цієї книжки не буде повновартісна, а книжку
можете придбати заледве за 1 доляра. Передпл. „Киева“ 0.70¢.

Замовляйте на адресу:

“KYIW”—859 N. Franklin St., Philadelphia 23, Pa.

На поштову пересилку долучуйте 10¢.

Нижче названих Передплатників, які, мабуть, змінили місце
побуту, просимо подати нові адреси, якщо бажають даліше
передплачувати журнал, бо 5. ч. завершилося. А якщо ні, то про-
симо повідомити нас, щоб ми надармо не вислали дальших
чисел:

Вп. М. Чехович
А. Черняк
А. Задурович
М. Кулицький

ген. П. Шандрук
Ст. Янів
О. Левицька
Бр. Іванів

Всіх інших передплатників просимо конечно подавати не-
гайно зміну адреси, щоб ми не вислали по два рази одне число,
бо це нам зайві витрати.

Адміністрація

ЯКЩО ВИ ще не придбали собі ювілейного видання

Слова о Полку Ігореві

то тепер власне пора. Можете подарувати цю виїняткову книгу
під ялинку Вашим Найближчим або Приятелям і зробите їм на-
певно велику приємність.

Коли Вам важко видати 13 дол. відразу, то ми можемо дого-
воритись з Вами про сплати ратами. Пишіть на адресу:

“KYIW”—859 N. Franklin St., Philadelphia 23, Pa.
